

Міністерство освіти і науки України
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова
Факультет морського права
Кафедра адміністративного та конституційного права

УКД 346.231

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему
**«НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ
ІСНУВАННЯ ПЕРЕВИЩЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ В УКРАЇНІ»**

Виконав: студент 6 курсу група 6511мз
напряму підготовки 08 «Право»
спеціальності 081 «Право»

Курковський Артур Олександрович

Керівник: к.ю.н., доцент Дмитрук І.М.

Рецензент: к.ю.н., доцент Ломакіна О.А.

Миколаїв – 2020 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
Розділ 1. Нормативне регулювання проблеми «перевищення повноважень» в Україні.....	8
1.1. Історично-правовий огляд антикорупційного законодавства України..	8
1.2. Суспільна небезпечність перевищення повноважень.....	20
Розділ 2. Юридичний аналіз складу злочину за ознаками перевищення повноважень.....	26
2.1. Об'єкт злочину.....	26
2.2. Об'єктивна сторона злочину.....	30
2.3. Суб'єкт злочину.....	35
2.4. Суб'єктивна сторона злочину.....	42
Розділ 3. Науково-практичні основи кримінально-правової оцінки матеріалів оперативно-розшукової діяльності за ознаками перевищення повноважень.....	46
3.1. Загальна характеристика, класифікація матеріалів оперативно-розшукової діяльності за ознаками перевищення повноважень.....	46
3.2. Поняття кримінально-правової оцінки матеріалів оперативно-розшукової діяльності та критерії оцінки матеріалів оперативно-розшукової діяльності за ознаками перевищення повноважень.....	54
ВИСНОВКИ.....	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	85
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми. За останні роки у зв'язку з реформуванням економіки України в її структурі відбулися значні зміни - як у регіоні, так і в цілому у державі. Оперативна обстановка, що складається у боротьбі з економічною злочинністю, свідчить про те, що процес «тінізації» економіки продовжує поглиблюватися.

Активний розвиток ринкових відносин, становлення нових форм власності і підприємництва знайшли помітний відбиток на структурі і динаміці економічної злочинності, її організовані та найбільш небезпечні форми все частіше фіксуються у кредитно-фінансовій та банківській системах, у процесі приватизації, сфері зовнішньоекономічної діяльності, паливно-енергетичному комплексі та інш.

Перехід до ринкової економіки – це докорінна перебудова суспільно-економічної структури економіки, визначення та закріплення права приватної власності. Демократичні перетворення і становлення відповідних суспільних інститутів в Україні тісно пов'язані з ринковими реформами в економіці. Величезна складність і глибина цього процесу вимагають здійснення широкого комплексу заходів, пріоритетне місце серед яких посідає урегулювання чинного національного кримінального законодавства.

Протидія злочинам, які вчиняють службові особи юридичних осіб приватного права, є важливою проблемою в процесі становлення України як демократичної і правової держави. Шкода, яку заподіюють такими діями, полягає не лише у матеріальних втратах, а й у порушенні законних прав та інтересів людей. За опублікованими статистичними даними спостерігається тенденція зростання чисельності таких злочинів.

Яскравим відображенням цього є неадекватне ставлення Кримінального кодексу до корупції у приватному секторі. Відповідні норми глави «Службові злочини» просто «перекочували» із КК 1961 року. Хоча всі добре пам'ятають, що у той час не було ні корупції, ні приватного

сектору. Сучасний світ не залишає без реагування не добродесність у приватному секторі, адже це може суттєво підірвати економічні засади функціонування держави. Саме тому Кримінальна конвенція Ради Європи проти корупції (статті 7 та 8), Конвенція ООН проти корупції (статті 12. 21) вимагають від держав визнавати злочинною корупцію у приватній сфері.

Для ефективної боротьби з цим негативним соціально-правовим явищем необхідно, щоб правоохоронні і судові органи правильно і однаково розуміли таке поняття, як службова особа юридичної особи приватного права. А також правильно визначали перевищення повноважень данної особи.

Проблема кримінально-правової оцінки матеріалів оперативно-розшукової діяльності за ознаками перевищення повноважень, незважаючи на її значущість і актуальність, є ще недостатньо теоретично розробленою в науці кримінального права та теорії оперативно-розшукової діяльності. Розгляд цієї проблеми вичерпується коментарями до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо відповідальності за корупційні правопорушення». Відсутні наукові роботи, спеціально присвячені аналізу оцінки матеріалів оперативно-розшукової діяльності за цим злочином. Тому ряд основних питань кримінальної відповідальності за перевищення повноважень, оцінки матеріалів оперативно-розшукової діяльності не вирішені. Залишаються, зокрема, недостатньо розкритими об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу цього злочину, їх вплив на кримінально-правову оцінку матеріалів оперативно-розшукової діяльності, поняття матеріалів оперативно-розшукової діяльності, види, критерії оцінки.

Викладене переконує в актуальності, теоретичній та практичній значущості обраної теми нашого дослідження.

Проблеми боротьби зі злочинами у сфері службової діяльності розглядали такі видатні вчені, як М.І. Мельник, М.І. Хавронюк, П.П.

Андрушко, Б.В.Здравомислов, А.Б. Сахаров, О.Я. Светлов, О.Ф. Бантишев, І.Г.Філановський, І. Зейкан, М.Д. Лисов, А.В. Дулов, Б.С. Волков, М. Андерсон, М. Х. Боннер, Ф. Вільям, Д. Р. Грін, Р. Л. Девідсон, С. В. Кастел та інші.

Метою магістерського дослідження є визначення на основі теоретичного аналізу та з урахуванням правозастосовної практики змісту усіх ознак складу злочину, перевищення повноважень службовими особами юридичних осіб приватного права; виявлення недоліків в законодавчих конструкціях, що обумовлюють труднощі при застосуванні кримінально-правових норм, та при оцінці матеріалів оперативно-розшукової діяльності; внесення пропозицій щодо вдосконалення диспозиції статті, розроблення науково-практичних основ кримінально-правової оцінки матеріалів оперативно-розшукової діяльності за ознаками перевищення повноважень.

Для досягнення поставленої мети в магістерській роботі визначені та досягнуті наступні **завдання дослідження**:

- 1) дослідити та проаналізувати становлення та розвиток антикорупційного законодавства України;
- 2) дослідити поняття суспільної небезпечності «перевищення повноважень»;
- 3) дослідити склад злочину за ознаками перевищення повноважень в розрізі об'єкта, суб'єкта, об'єктивної та суб'єктивної сторони;
- 4) дослідити та визначити поняття та критерії оцінки матеріалів оперативно-розшукової діяльності за ознаками перевищення повноважень;
- 5) дослідити поняття оперативно-розшукової інформації, що містить ознаки складу злочину перевищення повноважень;
- 6) дослідити вимоги до оперативно-розшукової інформації, що містить ознаки складу злочину перевищення повноважень.

Об'єкт дослідження виступають суспільні відносини з приводу службової діяльності у юридичних особах приватного права та кримінально-правове забезпечення їх охорони.

Предмет дослідження є кримінально-правова оцінка матеріалів оперативно-розшукової діяльності за ознаками перевищення повноважень.

Методи дослідження обрано з урахуванням поставленої мети й завдань, об'єкта та предмета дослідження.

Діалектичний метод дозволив розглянути питання кримінальної відповідальності за перевищення повноважень службовими особами юридичних осіб приватного права, через поглиблене вивчення більш загальних категорій кримінального права.

Метод порівняння – при здійсненні порівняння кримінально-правової оцінки матеріалів оперативно-розшукової діяльності за ознаками перевищення повноважень службовими особами юридичних осіб приватного права.

Формально-логічний метод використовувався при дослідженні та аналізі норми чинного кримінального законодавства, яка передбачає відповідальність за перевищення повноважень та дослідженні понять «оцінка», «кваліфікація», «матеріали оперативно-розшукової діяльності». За допомогою методу формально-догматичного аналізу здійснено тлумачення відповідних кримінально-правових норм та окремих термінів і термінологічних зворотів.

Метод системного аналізу застосовано при з'ясуванні місця перевищення повноважень в системі кримінально-правових норм.

Логіко-юридичний метод – при розробці пропозицій щодо вдосконалення досліджуваної норми.

Науково-теоретичним підґрунтям для виконання магістерської роботи стали праці вітчизняних і зарубіжних вчених, присвячені як загальним проблемам кримінального права, так і проблемам кримінальної відповідальності за злочини у сфері службової діяльності у юридичних

особах приватного права, а також праці із загальної теорії оперативно-розшукової діяльності, оцінки та кваліфікації злочину.

Нормативну базу роботи склали Конституція України, чинне кримінальне законодавство України, нормативні акти інших галузей права, у тому числі кримінально-процесуального, господарського, цивільного права.

Емпіричну базу дослідження становлять дані, отримані бід час бесід з оперативними співробітниками Управління СБ України в Миколаївській області, які займаються даною проблематикою.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в магістерській роботі теоретичні висновки й рекомендації використані: у науково-дослідницькій сфері – для подальшої розробки теоретичних і прикладних проблем кримінальної відповідальності за перевищення повноважень; у правотворчості – внесенні пропозицій по вдосконаленню кримінально-правової норми, що встановлює відповідальність за злочин у сфері службової діяльності у юридичних особах приватного права; у правозастосуванні – при застосуванні судами України даної норми Кримінального кодексу та при здійсненні правоохоронними органами кримінально-правової оцінки та кваліфікації; у навчальному процесі – при викладанні курсу особливої частини кримінального права.

Результати магістерського дослідження були представлені та апробовані у вигляді актів впровадження в роботу адвокатського бюро Євгенія Павловича та комунального підприємства «Миколаївкомунтранс».

Структура й обсяг магістерської роботи. Робота складається із анотації, вступу, трьох розділів (8 підрозділів), висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи 92 сторінки; в т.ч. список використаної літератури на 5 сторінках (50 найменувань) та додатки.

РОЗДІЛ 1. НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОБЛЕМИ «ПЕРЕВИЩЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ» В УКРАЇНІ

1.1. Історично-правовий огляд антикорупційного законодавства України

Першим політико-правовим документом, спрямованим на подолання корупції в Україні можна вважати Постанову Верховної Ради України «Про невідкладні заходи щодо боротьби з організованою злочинністю і корупцією» від 7 травня 1993 року № 3207-ХІІ, якою передбачалося підготувати і внести на розгляд Верховної Ради України низки проектів законів, спрямованих на протидію корупції і організованій злочинності. Відповідно до цієї Постанови у другому півріччі 1993 року слід було підготувати і внести на розгляд Верховної Ради України проекти законів: про судоустрій (суттєві зміни були внесені у 1994 році, а новий закон було прийнято у 2002 році); про боротьбу з наркобізнесом (такого закону прийнято не було); про боротьбу з легалізацією грошей і цінностей, одержаних протиправним шляхом (був прийнятий у листопаді 2002 року); про порядок виїзду громадян за межі країни і в'їзду на її територію (закон Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України було підписано Президентом 21 січня 1994 року). Однак, ці закони безпосередньо не стосувалися протидії корупції.

Наступним кроком у політично-правовому аспекті забезпечення антикорупційної діяльності був Указ Президента України «Питання посилення боротьби з корупцією та іншими злочинами в сфері економіки» від 27 серпня 1994 року № 484/94, яким передбачалося посилення правоохоронного забезпечення боротьби з корупцією, зокрема шляхом створення спеціальних слідчо-оперативних груп.

10 лютого 1995 року було прийняте Розпорядження Президента України № 35/95-рп «Про заходи щодо активізації боротьби з корупцією

і організованою злочинністю», яке також було орієнтоване в основному на правоохоронні заходи подолання корупції в Україні шляхом боротьби зі службовими злочинами і окремими злочинами проти власності, зокрема передбачалося утворення спеціального органу з розслідування особливо небезпечних злочинів, утворення спеціальних аналітичних центрів з проблем боротьби з організованою злочинністю, вирішення кадрових питань. Даним Розпорядженням затверджувалися Практичні та організаційні заходи щодо боротьби зі злочинністю на I півріччя 1995 року, Програма заходів щодо запобігання злочинності у сфері економіки, Програма організаційноправових заходів щодо створення необхідної законодавчої, інформаційно-аналітичної та наукової бази у справі боротьби зі злочинністю на 1995-1996 рр.

Практичні та організаційні заходи були спрямовані на виявлення та знешкодження організованих злочинних груп, профілактики «рекету», злочинів у сфері приватизації та інших злочинних проявів, які набули широкого розповсюдження у ті часи, а також забезпечення координації діяльності правоохоронних органів та органів місцевого самоврядування, зміцнення потенціалу правоохоронних органів.

Програма заходів щодо запобігання злочинності у сфері економіки містила правові організаційно-технічні та оперативнопрофілактичні заходи для її подолання. Організаційно-правові заходи, спрямовані на удосконалення законодавства у сфері протидії економічної злочинності містили низку положень щодо усунення причин та умов, що сприяють її розвитку. Зі значної кількості зазначених заходів лише один захід стосувався безпосередньо протидії корупції - розроблення проекту Положення про декларування доходів державними службовцями з визначенням переліку конкретних обмежень, що повинні на них поширюватися під час проходження державної служби (п. 42). Серед організаційноправових заходів щодо створення необхідної законодавчої, інформаційно-аналітичної та наукової бази по боротьбі зі злочинністю на

1995-1996 роки згадувалося лише розроблення законопроекту про посилення відповідальності посадових осіб за вчинення службових злочинів.

Найперший документ, який можна віднести до категорії національної антикорупційної стратегії був прийнятий 10 квітня 1997 року у формі Національної програми боротьби з корупцією, затвердженої Указом Президента України № 319/97. У даній Програмі вперше було зазначено, що прояви корупції негативно позначаються на забезпеченні національної безпеки держави і було наголошено на тому, що причини та умови, які сприяють цьому явищу не були усунуті. Зазначалося також, що Закон «Про боротьбу з корупцією», який на той час існував майже два роки практично не застосовувався, були розкритиковані за бездіяльність органи виконавчої влади і правоохоронні органи за низьку активність та дублювання функцій, недолік законодавства, зокрема кримінального. Вперше згадувалося 7 необхідність проведення кримінологічної експертизи нормативноправових актів з метою виявлення криміногенних чинників у законодавстві. Критикувалася також тяганина при розгляді справ судами, корупція в правоохоронних органах, недосконалість статистичних показників. Передбачалося покращення фінансової дисципліни, запровадження контролю за нерухомим майном, налагодження співпраці правоохоронних органів з банківськими установами. Тобто акцент залишався на заходах подолання економічної злочинності.

Даною програмою передбачалося вжиття наступних профілактичних заходів: проведення атестації державних службовців, перевірка додержання закону про корупцію державними службовцями 1 – 4 категорій; аналіз подань правоохоронних органів щодо усунення причин та умов, що сприяли вчиненню корупційних правопорушень; виявлення фактів та попередження втручання посадовців у кримінальні розслідування; попередження незаконного використання коштів; зловживання у сфері приватизації тощо. Планувалося також розробити

механізм заборони або обмеження створення при судах, правоохоронних органах, органах виконавчої влади різного роду фондів та одержання ними матеріальної допомоги від господарюючих суб'єктів.

Серед організаційно-правових заходів планувалося розробити і подати на розгляд Кабінету Міністрів України проект концепції боротьби з корупцією в Україні на 1998-2005 роки, подати Кабінету Міністрів проекти законів України про внесення змін і доповнень до законів України «Про державну службу», «Про боротьбу з корупцією», «Про статус народного депутата України», в яких передбачити зміни, спрямовані на удосконалення антикорупційних положень цих законів, зокрема: перелік можливих суб'єктів корупційних діянь; умови визнання протиправним діянням одержання посадовою особою винагороди, подарунка, послуги тощо; межі участі суб'єктів застосування закону в реалізації їх корпоративних прав; випадки незастосування депутатського і суддівського імунітету за злочини, пов'язані з корупцією; порядок звільнення державних службовців першої та другої категорій з посад у зв'язку з вчиненням корупційних діянь; механізм повідомлення, реєстрації, перевірки та розгляду фактів корупційних діянь; перелік посад, кандидати на зайняття яких підлягають обов'язковій спеціальній перевірці, та порядок її здійснення щодо осіб, які вже займають ці посади; конкретизацію відповідальності керівників органів виконавчої влади за бездіяльність у боротьбі з корупцією в підвідомчих їм структурах. Планувалося також підготувати Кодекс поведінки державного службовця, пропозиції щодо змін чинного законодавства з питань визначення поняття корупційних діянь; встановлення відповідальності за відмивання коштів, набутих незаконним шляхом; прийняття винагороди суб'єктами корупційних діянь; опосередковане хабарництво; розроблення в новій редакції 8 законів у сфері судоустрою, передбачивши в них норми щодо запобігання корупційним діянням з боку суддів.

До 1 травня 1997 року необхідно було забезпечити запровадження механізму декларування доходів державних службовців та інших осіб відповідно до Закону України «Про боротьбу з корупцією» та постійно здійснювати перевірки достовірності податкових декларацій державних службовців. Передбачалося також внести пропозиції щодо доповнення проекту Закону України «Про нормативно-правові акти» положеннями про запровадження кримінологічної експертизи проектів нормативно-правових актів, а при Міністерстві юстиції України створити службу кримінологічної експертизи проектів нормативно-правових актів. Крім цього вбачалося розроблення єдиної статистичної звітності щодо застосування законодавства про боротьбу з корупцією та визначити перелік центральних органів виконавчої влади, які зобов'язані подавати звіти про застосування Закону України «Про боротьбу з корупцією», та внести пропозиції щодо встановлення відповідальності за неподання або несвоєчасне подання таких звітів.

План заходів організаційного забезпечення реалізації у 1997 році Національної програми боротьби з корупцією, затвердженої Указом Президента України від 10 квітня 1997 р. № 319 було затверджено Постановою Кабінету Міністрів від 24 квітня 1997 р. № 388, тобто через 14 днів після підписання Президентом Національної програми. Планом заходів в першу чергу передбачалося підготувати пропозиції Кабінетові Міністрів України щодо фінансового та матеріально-технічного забезпечення реалізації заходів, передбачених Національною програмою боротьби з корупцією. Заходи, передбачені даним планом на 100% відсотків відповідали змісту Національної програми. Загалом Планом було передбачено 43 заходи, 20 з яких стосувалися безпосередньо протидії і боротьби з корупцією, тоді як решта стосувалися боротьби з економічною злочинністю; незаконного використання бюджетних коштів; порушень у сфері реалізації військового майна; удосконалення судової статистики та

результатів діяльності правоохоронних органів та удосконалення кримінального процесу.

З 20 заходів щодо протидії корупції 3 стосувалися проведення атестації державних службовців та перевірки достовірності податкових декларацій державних службовців і розгляд на окремому засіданні Кабінету Міністрів України звітів керівників міністерств, інших центральних органів виконавчої влади щодо виконання Законів України «Про державну службу» та «Про боротьбу з корупцією», які потребували розроблення окремих планів у зв'язку з довготривалістю їхнього виконання.

За змістом 5 з 20 заходів стосувалися запровадження механізмів застосування та контролю і моніторингу виконання Законів України «Про державну службу» та «Про боротьбу з корупцією», 5 заходів 9 стосувалися законотворчої діяльності у цій сфері, 4 заходи стосувалися змінення підходів до фінансування органів виконавчої влади та судів і використання ними бюджетних коштів, 3 заходи - аналітичної спрямованості (аналіз діяльності правоохоронних органів, аналіз закордонного досвіду та розроблення єдиної методології державної статистики), 3 заходи стосувалися інституційного забезпечення антикорупційної діяльності (створення спеціалізованих підрозділів у правоохоронних органах, реформування системи державного управління, створення при Мінюсті служби кримінологічної експертизи).

Через чотири місяці після прийняття Національної програми боротьби з корупцією, 14 липня 1997 року, була прийнята Постанова Кабінету Міністрів України № 763 «Про хід виконання законів України, рішень Президента України та Кабінету Міністрів України з питань боротьби з корупцією і злочинністю та звіти керівників центральних органів виконавчої влади щодо виконання Законів України «Про державну службу» та «Про боротьбу з корупцією». У даній Постанові було проаналізовано хід виконання прийнятих до цього моменту нормативно-

правових актів, спрямованих на протидію корупції та економічним злочинам. Даною Постановою були визначені наступні першочергові завдання: комплексний аналіз причин поширення корупційних проявів, визначення та реалізація адекватних запобіжних заходів, спрямованих на їх викоренення; вивчення причин і умов, які сприяють вчиненню правопорушень окремими державними службовцями та здійснення відповідних запобіжних заходів.

Через вісім місяців, 20 березня 1998 року Кабінет Міністрів України прийняв Постанову № 345 «Про стан виконання центральними і місцевими органами виконавчої влади Закону України «Про боротьбу з корупцією» та Національної програми боротьби з корупцією», в якій наводився аналіз виконання заходів, передбачених попередніми нормативно-правовими актами. Цією ж Постановою було затверджено План дій центральних і місцевих органів виконавчої влади на 1998 рік, спрямованих на боротьбу з корупцією. Всього було передбачено 23 заходи, спрямовані на подолання корупції та злочинності, 12 з яких безпосередньо стосувалися протидії корупції. Двоє з 12 заходів передбачали вивчення та узагальнення практики вжиття заходів, які були вжиті за результатами прийнятих Указів Президента та Постанов Кабінету Міністрів. Двоє заходів були повтором постійних заходів, що були передбачені попередніми нормативно-правовими актами (атестація державних службовців та аналіз звітів про виконання вимог законів), двоє заходів аналітичного характеру з вивчення закордонного досвіду (боротьба з корупцією та діяльність правоохоронних органів) і один захід інформаційного характеру – постійне інформування світової громадськості через дипломатичні представництва України за кордоном та міжнародні організації про заходи, що вживаються у 10 державі для подолання корупції та злочинності. П'ять заходів стосувалося розроблення нормативно-правових актів та механізмів впровадження законів про боротьбу з корупцією та про державну службу: (1) розробити і запровадити механізм реалізації вимог щодо публікування в офіційних

виданнях відомостей про доходи, цінні папери, нерухоме та цінне рухоме майно і вклади в банках посадових осіб, зазначених у частині першій статті 9 Закону України «Про державну службу», та членів їхніх сімей; (2) вдосконалення законодавчих актів з питань процедури прийняття на посади державних службовців та контролю за виконанням законодавства щодо заборони зайняття посад у державних органах особами, які звільнені з державної служби за корупційні діяння; (3) оформлення державними службовцями та особами, уповноваженими на виконання функцій держави, та членами їхніх сімей відомостей про доходи, цінні папери, нерухоме та цінне рухоме майно і вклади в банках; (4) правовий механізм декларування доходів особами, уповноваженими на виконання функцій держави та (5) розроблення Кодексу поведінки державного службовця.

Виключно юридично антикорупційними стратегіями в Україні можна вважати три документи:

Концепція боротьби з корупцією на 1998 – 2005 роки, затверджена Указом Президента України від 24 квітня 1998 року № 367/98;

Концепція подолання корупції в Україні «На шляху до доброчесності», схвалена Указом Президента України від 11 вересня 2006 року № 742/2006;

Національна антикорупційна стратегія на 2011–2015 роки. Антикорупційні Концепції та Національну стратегію за структурою можна вважати документами комплексного характеру. Так, обидві Концепції містять характеристику корупції як суспільного явища, виділяють передумови корупції, а також передбачають не лише правові заходи боротьби з корупцією, але також політичні, економічні, організаційно-управлінські і соціально-психологічні заходи. Спільним є і те, що впровадження цих документів планувалося за допомогою відповідних планів дій. Різницею є те, що Концепція 1998 року впроваджувалася щорічними планами дій, 2006 року - єдиним планом дій, Національна стратегія – Державною програмою.

З точки зору законодавчої техніки обидві Концепції та Національна стратегія затверджувалися указами Президента України і до обох Концепцій приймалися плани реалізації, що затверджувалися відповідними постановами і розпорядженнями Кабінету Міністрів України.

Концепція боротьби з корупцією на 1998-2005 роки, затверджена Указом Президента України від 24 квітня 1998 року № 367/98 була першою науково обґрунтованою, довготривалою і всебічною національною стратегією подолання корупції в Україні. В даній стратегії вперше на рівні нормативно-правового акту було виділено види (форми) корупції, наведено перелік негативних наслідків корупції для суспільства, виділялися суб'єкти протидії корупції, принципи та напрямки протидії корупції та соціальні передумови існування корупції: причини та умови корупційних діянь з виділенням окремо соціальних, правових та соціальнопсихологічних чинників. Серед профілактичних заходів виділялися соціальні, політичні, економічні, правові, економічні, організаційноуправлінські та соціально-психологічні заходи. За змістом запропоновані заходи стосувалися в основному діяльності державних органів щодо виявлення корупційних діянь, притягнення винних до відповідальності та покарання за корупційні діяння, змін у організаційній та інституційній структурі органів, уповноважених на протидію корупції, зокрема кадрово-професійного, інформаційноаналітичного та науково-методичного забезпечення протидії корупції.

Концепція 2006 року також визначала передумови існування корупції, віддаючи перевагу соціально-психологічним та політичним чинникам, вперше на рівні нормативно-правового акту визнавався функціональний характер корупції, приверталася увага до проблем корупції в судовій системі. В даній концепції акцент було зроблено на забезпеченні доброчесності в органах державної влади та в органах місцевого самоврядування, виділялися корупційні ризики в державній

службі, на виборчих посадах, в органах судової влади та передбачено заходи з подолання таких ризиків.

Національна антикорупційна стратегія 2011 року була розроблена на основі аналізу ситуації, пов'язаної з різними проявами корупції в державі, з використанням світового досвіду та рекомендацій міжнародних організацій за результатами моніторингу й оцінки стану запобігання і протидії корупції в Україні. Вона також містить аналіз ситуації з корупцією в державі, включаючи її поширеність та ефективність заходів, вжитих з метою її подолання, зокрема законодавчого характеру. В стратегії визначено основні причини виникнення та поширення корупції в державі, визначено негативні наслідки корупції для системи управління. У даній стратегії визначалися мета, завдання, принципи забезпечення стратегії та 12 основні напрямки її реалізації, в основу яких покладені превентивні та запобіжні заходи, тісна співпраця з громадським суспільством і міжнародною спільнотою.

У всіх документах стратегічного характеру зазначались механізми їх впровадження за допомогою планів дій або програм, що затверджуються Кабінетом Міністрів. Концепція 2006 року передбачала і механізм подальшого розвитку антикорупційної політики, яка має визначатися за результатами аналізу реалізації концепції. Національна стратегія 2011 року також містить перелік очікуваних результатів, положення щодо фінансового забезпечення та наукового супроводження реалізації стратегії, моніторинг та оцінку її впровадження.

Крім зазначених вище основних документів, спрямованих на подолання корупції в Україні приймалася низка інших нормативно-правових актів, що містили окремі антикорупційні заходи та мали впливати на розроблення та впровадження антикорупційної діяльності. Серед таких можна виділити: Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо посилення боротьби з корупцією, іншими протиправними діями в соціально-економічній сфері та забезпечення економічного

витрачання державних коштів» від 16.11.2000 р. № 1242/2000; Указ Президента України «Про невідкладні додаткові заходи щодо посилення боротьби з організованою злочинністю і корупцією» від 6 лютого 2003 року № 84/2003; Указ Президента України «Про систему заходів щодо усунення причин та умов, які сприяють злочинним проявам і корупції» від 9 лютого 2004 року № 175/2004; Указ Президента України «Про першочергові заходи щодо детінізації економіки та протидії корупції» від 18 листопада 2005 року № 1615/2005; Указ Президента України від 20 січня 2006 року №39 «Про План заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що впливають з її членства в Раді Європи»; Указ Президента України від 20 вересня 2007 року №900 «Про заходи щодо реформування державної служби в Україні та забезпечення захисту конституційних прав державних службовців»; Указ Президента України від 1 лютого 2008 року №80 «Про деякі заходи щодо вдосконалення формування та реалізації державної антикорупційної політики»; Указ Президента України від 11 квітня 2008 року №328 «Про деякі заходи щодо запобігання корупції в судах та правоохоронних органах»; Указ Президента України від 5 травня 2008 року №414 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 21 квітня 2008 року «Про заходи щодо реалізації національної антикорупційної стратегії та інституційного забезпечення цілісної антикорупційної політики»; Розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 грудня 2009 р. № 1688-р «Про схвалення Зasad антикорупційної політики».

Додатково до цього, не зважаючи на наявність планів дій з реалізації концепцій приймалася низка постанов та розпоряджень Кабінету Міністрів, які були спрямовані на протидію корупції в 13 окремих сферах: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2006 року N 1673 «Про стан фінансово-бюджетної дисципліни, заходи щодо посилення боротьби з корупцією та контролю за використанням державного майна і фінансових ресурсів»; Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2

червня 2003 р. № 323-р «Про затвердження плану заходів щодо створення та забезпечення функціонування системи державного фінансового контролю за декларуванням та витрачанням доходів особами, які претендують на зайняття посад державних службовців, та особами, уповноваженими на виконання функцій держави, посилення боротьби з прихованням доходів від оподаткування та корупцією»; Розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 квітня 2009 року № 535-р «Про затвердження комплексного плану заходів щодо реформування земельних відносин, дерегуляції та подолання корупції у цій сфері на 2009 рік».

26 жовтня 2014 року набув чинності Закон «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки».

Закон пропонував затвердити засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційну стратегію) на 2014 — 2017 роки; визначити порядок та суб'єктів здійснення моніторингу, координації її імплементації, а також критерії оцінювання її виконання; доручити уряду впродовж трьох місяців затвердити державну програму, у якій визначити конкретні заходи, строки їх виконання та відповідальні органи.

Антикорупційна стратегія спрямована, зокрема, на: створення в Україні системи прийняття рішень щодо антикорупційної політики на основі аналізу достовірних даних про корупцію, моніторингу виконання цих рішень та їх впливу на стан справ з корупцією незалежним спеціально уповноваженим органом з питань антикорупційної політики у партнерстві із громадянським суспільством, а також формування суспільної підтримки у подоланні корупції

Після Революції Гідності 2014 року Україна здійснила важливі кроки в напрямку прозорості влади. В країні суттєво вдосконалене антикорупційне законодавство, завершується робота по створенню нових антикорупційних інституцій. Післяреволюційний уряд досяг безпрецедентного рівня відкритості, включаючи введення системи

відкритих даних, доступ до реєстрів і баз даних, а також встановив нові правила державних закупівель через електронну систему ProZorro. Втім, корупція і надалі існує в Україні, а органи державної влади стикаються з труднощами в реалізації антикорупційної реформи.

1.2. Суспільна небезпечність перевищення повноважень

Сутність вчиненого діяння визначається його суспільною небезпечністю, а небезпека заподіяння шкоди суспільним відносинам, як зазначає, В.Д. Філімонов, «є безпосереднім підґрунтям норм кримінального права» [35, с.16]. Тому злочинним можна визнати таке діяння, яке за своїм змістом є суспільно небезпечним [2, с.128]. Аналіз такого фактору, як суспільна небезпечність дозволяє зазначити, що правомірною є криміналізація лише такого діяння, суспільна небезпечність якого з точки зору кримінального права є досить високою. Вона полягає в тому, що діяння або спричиняє шкоду відносинам, що охороняються кримінальним законом, або містить в собі реальну можливість заподіяння такої шкоди. За своєю соціальною сутністю, це об'єктивно суб'єктивна категорія, яка визначається сукупністю всіх обов'язкових елементів складу злочину [34, с.78]. В літературі вже зазначалося, що кримінологічним підґрунтям складу злочину є сукупність елементів реального суспільно небезпечного діяння, яке, в свою чергу, є головним кримінологічним підґрунтям змісту кримінально правової норми [34, с.78].

Основними рисами суспільної небезпечності є її характер і ступінь. Під характером розуміється її якісна властивість, а ступінь – кількісна характеристика [12, с.102; 1, с.72-73; 26, с.40]. Одним з головних критеріїв, що визначають суспільну небезпечність діяння, є характер та значення тих суспільних відносин, на які спрямоване злочинне діяння й котрим воно спричиняє шкоду чи створює реальну небезпеку такого спричинення [1, с. 98]. Перевищення влади або службових повноважень є одним з найбільш

небезпечних серед інших злочинів. Його суспільна небезпека полягає у тому, що він підриває авторитет держави, завдає шкоди утвердженню демократичних основ управління суспільством, побудові та функціонуванню державного апарату; суттєво обмежує конституційні права і свободи людини і громадянина; порушує принципи верховенства права; призводить до гальмування та викривлення соціально-економічних реформ; перешкоджає розвитку ринкових відносин, передусім середнього та малого бізнесу, а також надходженню іноземних інвестицій; грубо порушує встановлений порядок здійснення повноважень посадовими і службовими особами органів державної влади, місцевого самоврядування, управлінських структур приватного сектору; підпорядковує державну владу їх інтересам; сприяє криміналізації та тінізації економічних відносин, легалізації доходів, одержаних незаконним шляхом; порушує принципи соціальної справедливості, невідворотності покарання; нищить духовні, моральні та суспільні цінності; ускладнює відноси ни з іншими державами і всією міжнародною спільнотою тощо.

Слід зазначити, що суспільна небезпека перевищення влади або службових повноважень виявляється у тому, що в результаті його вчинення службова особа виходить за межі наданої їй влади чи службових повноважень і вчиняє дії, яких вона не може вчинити на займаній посаді або взагалі не може вчинити як службова особа. Тільки реальна шкода, яку спричинено чи може бути спричинено об'єкту конкретним актом людської поведінки, обумовлює суспільну небезпечність такої поведінки [1, с.102]. Суспільно небезпечні наслідки оцінюються через негативні соціальні властивості, сукупність яких свідчить про спричинення або можливість спричинення шкоди суспільним відносинам. І якщо соціальний збиток, який спричинюється діянням перевищує витрати криміналізації, а його запобігання за допомогою не кримінально правових заходів неефективне, то криміналізація можлива [20, с. 99-100]. Отже основним критерієм під час визначення суспільної небезпечності перевищення влади або

службових повноважень виступають суспільно-небезпечні наслідки, тобто соціальні властивості. Соціальні властивості полягають у поліоб'єктності, тяжкості реальної шкоди та її незворотності.

Досліджуваний злочин спричиняє (здатен спричинити) шкоду різноманітним суспільним відносинам, тобто є поліоб'єктним. До кола відповідних об'єктів належать правильна діяльність (тобто та, що відповідає вимогам закону) державного апарату, апарату органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, окремої організації, установи, підприємства (незалежно від форм власності) їх авторитет; інтереси окремих громадян, державні та суспільні, інтереси юридичних осіб; здоров'я і гідність та інші охоронювані законом блага особи. Це дозволяє встановити характер суспільної небезпечності злочину, що досліджується, але не дає можливості визначити її ступінь.

Ступінь суспільної небезпечності визначається невороттям спричиненої шкоди та її тяжкістю. Вчинення службовою особою перевищення влади або службових повноважень характеризується тривалим невороттям, спричиненою незаконними діями шкоди. Не можна відразу, відшкодувавши завдані збитки, підняти авторитет служби чи влади в очах громадян. Службова особа не може та й не має права вчиняти злочинні діяння, оскільки повинна бути взірцем для наслідування у підлеглих та оточуючих. Суспільство втратило довіру до влади в цілому, міжнародна спільнота з пересторогою ставиться до держави, де закон не має ніякої сили впливу, – це і є та тяжкість, яку тягне за собою спричинена шкода при перевищенні влади або службових повноважень.

Характер і ступінь суспільної небезпеки вчиненого діяння зумовлюється також формою вини. При цьому кримінологічними підставами умислу та необережності є різні ступені усвідомлення особою небезпечності діяння, передбачення настання шкідливих наслідків та вольової спрямованості на досягнення суспільно небезпечного результату (ступеня вини). Такий злочин, як перевищення влади або службових

повноважень вчинюється тільки умисно. З вище викладеного слідує, що такий злочин, як перевищення влади або службових повноважень має високий ступінь суспільної небезпеки, і без наявності в Кримінальному кодексі України норм, які б трактували відповідальність за його скоєння, в Україні неможливо побудувати демократичної, соціальної, правової держави (ст.1 Конституції України), не забезпечити дотримання вимог закріплених в ч.2 ст.19 Конституції.

Висновки до розділу 1

Діяльність з розроблення та прийняття національних антикорупційних стратегій або документів, які містили стратегічні заходи з подолання корупції відбувається з моменту створення незалежної української держави. До 1998 року протидія корупції на рівні національних програм здійснювалася в рамках боротьби з організованою та економічною злочинністю, лише у 1998 році було прийнято першу національну стратегію як комплексний документ, який визнавав існування високого рівня корупції, визначав передумови існування корупції в державі та визначав основні напрямки та заходи подолання корупції. Серед заходів перевагу мали заходи репресивного характеру, хоча в самій концепції був задекларований пріоритет заходам превентивного характеру. З метою впровадження концепції щороку приймалися плани дій, які не повністю відображали зміст концепції, містили заходи, які були сформульовані занадто широко і не конкретно, а також заходи, які стосувалися не лише протидії корупції, а й злочинності взагалі.

У 2006 році було прийнято нову антикорупційну стратегію у вигляді концепції подолання корупції «На шляху до доброчесності», яка вперше визнала системний та функціональний характер корупції та містила низку корупційних ризиків, які мали бути усунуті шляхом впровадження заходів, передбачених концепцією. Стратегія віддавала перевагу превентивним заходам і в основному була сконцентрована на підвищенні доброчесності органів державної влади. Однак, вона мала ряд недоліків, серед яких

відсутність механізму функціонування заходів концепції, неадекватність деяких заходів, невизначеність кінцевих результатів, відсутність реального механізму контролю та моніторингу її виконання. На виконання концепції лише було затверджено план дій, з прийняттям якого уряд зволікав 11 місяців з моменту прийняття концепції. План дій також мав певні недоліки, зокрема не визначав конкретні строки та виконавців окремих заходів, відображав лише частину заходів, передбачених концепцією.

У 2011 році було затверджено Національну антикорупційну стратегію на 2011 – 2015 роки та Державну програму з її реалізації. Ці документи врахували низку недоліків попередніх стратегічних документів, зокрема містять положення щодо фінансування саме антикорупційних заходів, мають положення щодо моніторингу та оцінки, індикатори виконання завдань тощо, хоча також зазнали деякої критики з боку європейських інституцій.

26 жовтня 2014 року набув чинності Закон «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки».

Закон пропонував затвердити засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційну стратегію) на 2014 — 2017 роки; визначити порядок та суб'єктів здійснення моніторингу, координації її імплементації, а також критерії оцінювання її виконання; доручити уряду впродовж трьох місяців затвердити державну програму, у якій визначити конкретні заходи, строки їх виконання та відповідальні органи.

Тексти попередніх нормативно-правових актів, що містили в собі антикорупційні заходи мали низку недоліків, зокрема невідповідність деяких запланованих заходів фінансовим можливостям держави; містили певні методологічні вади; відображали ставлення до корупції як до суто кримінального явища, 41 невід'ємної частини проблеми економічної та організованої злочинності; нечіткість, розмитість формулювань; розбіжності у змісті стратегій (концепцій) та планів дій (заходів) з їх

реалізації; мали місце недоліки у процедурі прийняття нормативно-правових документів, зокрема існувала закритість влади при прийнятті відповідних документів, не враховувався досвід попередніх стратегій.

Крім національних стратегій та планів дій до них приймалася ще низка нормативно-правових актів, спрямованих на подолання корупції, що свідчить про низьку якість цих документів, які не охоплювали усі необхідні сфери подолання корупції та про відсутність єдиної цілісної та комплексної державної політики у сфері протидії корупції.

РОЗДІЛ 2. ЮРИДИЧНИЙ АНАЛІЗ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ ЗА ОЗНАКАМИ ПЕРЕВИЩЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ

2.1 Об'єкт злочину

Об'єкт є необхідною ознакою складу кожного злочину. Не визнається злочином діяння, що не направлене на жоден із об'єктів, які перебувають під охороною кримінально-правового закону. Об'єкт злочину в значній мірі визначає природу конкретного діяння і ступінь його суспільної небезпечності.

У вітчизняній кримінально-правовій науці існує дві поширені концепції стосовно об'єкту злочину, а саме: перша концепція, визначає об'єктом злочинів сукупність суспільних відносин; друга - визнає, що суспільні відносини, будучи за своєю суттю абстрактною категорією, не можуть виступати, як реальні об'єкти конкретних злочинів. На мою думку, об'єктом злочину є не будь-які суспільні відносини, а саме ті, які знаходяться під охороною державних нормативно-правових актів, та за шкоду яким передбачена кримінальна відповідальність.

Визначаючи об'єкт злочину видатний російський вчений М.С. Таганцев зазначав, що це заповідь чи норма права, яка знайшла своє вираження у сфері суб'єктивних прав, що охороняє цією нормою інтереси [33, с. 178]. Дійсно, при вчиненні будь-якого злочину порушується відповідна кримінально-правова норма. Проте, ця норма виписана для охорони конкретних суспільних відносин.

Комплексно проблема об'єкту злочину була вперше розроблена Б.С. Нікіфоровим, який обґрунтував свій методологічний підхід дослідження об'єкту злочину через його безпосередні структурні елементи. Вивчення структури конкретних суспільних відносин, дозволили виділити в них складові елементи, показати їх взаємозв'язок і

взаємозалежність, вирішити питання про безпосередній об'єкт злочину, виокремити види цих об'єктів.

Дотримуючись класичної концепції стосовно визначення об'єкту злочину В.К. Глістін стверджує, що злочин в кожному конкретному випадку впливає на будь-який із елементів суспільних відносин або на їх сукупність, змінює (руйнує) всі суспільні відносини [5, с. 30]. Дійсно, важко уявити будь-який злочин, який не змінює суспільних відносин, котрі поставлені під охорону кримінально-правовим законом.

Інші вчені вказують на те, що злочин розриває суспільні відносини, вносить в них якісні зміни, суперечить їх соціальному призначенню [18, с. 52-53]. Таке твердження, нам видається не зовсім точним. Злочин не може вносити якісних змін у суспільні відносини, він завжди руйнує їх, чи принаймні, створює загрозу такого руйнування.

Отже, дослідники, що є прихильниками концепції, згідно якої об'єктом будь-якого злочину є суспільні відносини, послідовно дотримуються того постулату, що злочин завдає шкоди суспільним відносинам, змінює чи руйнує їх.

У науці кримінального права найбільш визнаною є точка зору, згідно з якою об'єктом будь-якого злочину є охоронювані законом про кримінальну відповідальність суспільні відносини. Разом з тим останнім часом висунуто нові аргументи на підтримку концепції стосовно визначення об'єкту злочину, як цінностей та благ, що охороняються кримінальним законом. Цю думку підтримують такі вчені, як Чезаре Беккарія, С.Б. Гавриш, В.П. Ємельянов.

Але, незважаючи на різноманітність позицій стосовно визначення об'єкту злочину, магістрант вважає, що формула «об'єкт – суспільні відносини» є найбільш прийнятною як в теоретичному, так і в практичному розумінні.

Розгляд питання про об'єкт злочину не був би повним, якщо не розглянути наукову класифікацію об'єктів, яка має важливе значення для

правильної кваліфікації злочинів. Вона дозволяє визначити вплив об'єкту на розвиток кримінального законодавства і вдосконалення практики застосування чинних правових норм у боротьбі зі злочинністю.

За час існування науки кримінального права та й сьогодні не має єдиного підходу до наукової класифікації об'єктів злочинів. Найбільш поширеною є трьохступенева класифікація об'єктів злочинів по вертикалі (загальний, родовий та безпосередній).

Загальним об'єктом злочину вважається сукупність суспільних відносин, які охороняються кримінально-правовим законом. Саме позиція про охорону кримінальним законом (передбачуваність та чіткий перелік у ньому) вказує на те, що загальним об'єктом є не всі суспільні відносини, а лише ті, які охороняються кримінальним законом. Це має важливе значення при відмежуванні злочинів від інших правопорушень.

Під родовим (груповим) об'єктом розуміють об'єкт, що охоплює певне коло тотожних чи однорідних за своєю соціальною і економічною сутністю суспільних відносин, які повинні охоронятись єдиним комплексом кримінально-правових норм [16, с. 110]. Саме таке визначення вказує на конкретизацію суспільних відносин за певними (тотожність, однорідність) ознаками й покладено в основу побудови Особливої частини КК України, що дозволило законодавцеві в цілому правильно об'єднати в межах одного розділу кодексу норми, яким притаманні вказані ознаки.

Логічним було б визначити родовим об'єктом злочинів у сфері службової діяльності юридичних особах приватного права та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг суспільні відносини, що забезпечують нормальну діяльність недержавного апарату (юридичних осіб приватного права), однак спеціальний суб'єкт злочинів (особа, яка надає публічні послуги) не дозволяє цього зробити, так як виконання фізичною особою публічних функцій означає здійснення діяльності від імені держави, або на службі у держави, або в одному з її інститутів. Надання відповідних послуг аудитором, нотаріусом, експертом,

оцінювачем, третейським суддею та іншими особами виходить за межі діяльності юридичних осіб приватного права. Отже суспільні відносини, що забезпечують нормальну діяльність недержавного апарату (юридичних осіб приватного права) є видовим об'єктом перевищення повноважень.

При визначенні безпосереднього об'єкта таких злочинів, виходячи з розподілу управлінської праці взаємопов'язаних і взаємодіючих ланок апарату управління, кожна з яких має відносну самостійність і виконує чітко визначені функції, за основу слід брати функціональну ознаку. Отже, безпосереднім об'єктом злочинів у сфері службової діяльності юридичних осіб приватного права є правильна діяльність окремої організації, установи, підприємства приватної форми власності, зміст якої визначається законодавством України, а також авторитет підприємств, установ та організацій.

У випадку посягання службовою особою на інші суспільні відносини вчинене слід кваліфікувати (за наявності для того підстав) як інший злочин, що міститься в іншому розділі Особливої частини Кримінального кодексу України. Якщо ж службова особа посягнула одночасно на суспільні відносини, які визначають правильну роботу окремої організації, установи, підприємства приватної форми власності і, наприклад, господарську діяльність, власність, довкілля, то її дії треба кваліфікувати за наявності відповідних ознак як злочин у сфері службової діяльності юридичної особи приватного права і той чи інший злочин у сфері господарської діяльності або злочин проти власності чи довкілля (крім випадків, коли діяння, яке описане у статтях про злочини у сфері службової діяльності, є способом вчинення іншого злочину).

2.2. Об'єктивна сторона злочину

Об'єктивна сторона складу злочину - чи не найважливіший для практичної діяльності елемент складу злочину. Саме шляхом дослідження об'єктивної сторони робиться висновок про зміст інших елементів складу злочину.

Будь-який висновок у кримінальній справі може бути здійснений виключно по матеріальних слідах, які залишає після себе злочин у реальній дійсності. Матеріальні сліди, які фіксують зовнішню сторону злочинного діяння, - це відповідний «негатив» злочинної поведінки та її наслідків. [36, с. 78]

Об'єктивна сторона злочину характеризується суспільно-небезпечним діянням (дією чи бездіяльністю), суспільно небезпечними наслідками, причинним зв'язком між діянням і суспільно-небезпечними наслідками, місцем, часом, обстановкою, способом, а також засобами вчинення злочину [16, с. 116].

З об'єктивної сторони злочин може вчинятися у формі перевищення службових повноважень, які завдали істотної шкоди. Злочинний характер дій службової особи при перевищенні повноважень виражається у тому, що службова особа вчиняє те чи інше діяння по службі, яке не входить до її компетенції. Саме у цьому полягає принципова відмінність цього злочину від зловживання повноваженнями, при якому службова особа в межах її повноважень, визначених законом, використовує їх всупереч інтересам служби. На відміну від загального складу зловживання владою або службовим становищем перевищення влади або службових повноважень не може проявлятися у бездіяльності. Його об'єктивну сторону характеризує лише вчинення службовою особою дій. Перевищення повноважень проявляється в діях службової особи, яка маючи владні повноваження стосовно підлеглих або більш широкого кола осіб, під час виконання своїх владних чи організаційно-розпорядчих функцій виходять за межі цих повноважень.

Перевищення службових повноважень - дії службової особи, яка має владні повноваження, але у конкретному випадку перевищує не їх, а інші свої повноваження, або перевищує свої владні повноваження стосовно осіб, які не входять до числа підлеглих. Кваліфікація діяння можлива лише в разі вчинення посадовою особою дій, які будь-яким чином пов'язані з посадовими повноваженнями. Протиправні дії посадової особи, ніяким чином не поєднані з її посадовими обов'язками, не можуть кваліфікуватися як перевищення посадових повноважень.

Для кваліфікації діяння не має значення постійно чи тимчасово виконувала посадова особа покладені на неї обов'язки, була вона призначена на посаду чи обрана, обіймала посаду за штатним розкладом чи на громадських засадах, працювала за плату чи безоплатно [13, с.286].

Судова практика виходить з того, що як перевищення повноважень кваліфікуються: а) вчинення дій, які є компетенцією вищої службової особи даного відомства чи службової особи іншого відомства; б) вчинення дій одноособове, тоді як вони могли бути здійснені лише колегіальне; в) вчинення дій, які дозволяються тільки в особливих випадках, з особливого дозволу і з особливим порядком проведення. - за відсутності цих умов; г) вчинення дій, які ніхто не має права виконувати або дозволяти. Перевищення повноважень утворює склад злочину, лише у випадку вчинення службовою особою дій, які явно виходять за межі наданих їй законом прав і повноважень. Явний вихід службової особи за межі наданих їй повноважень слід розуміти як відкритий, очевидний, ясний для всіх, у т.ч. для винного, безсумнівний, відвертий. Для того, щоб визначити, чи мало місце перевищення службовою особою влади або службових повноважень, необхідно з'ясувати компетенцію цієї службової особи і порівняти її із вчиненими діями.

Повноваження, за межі яких виходить службова особа при їх перевищенні, повинні бути передбачені відповідним нормативно-правовим

актом: законом, декретом, указом, постановою, статутом, положенням, інструкцією, правилами тощо.

Можливі випадки, коли службова особа, хоча й виходить за межі наданих їй повноважень, робить це у зв'язку з надзвичайними обставинами, коли затягування часу для одержання спеціального дозволу потягло б тяжкі наслідки. Якщо дії такої службової особи в умовах надзвичайних обставин нормативно-правовими актами не врегульовані, вчинене необхідно розглядати з урахуванням положень про крайню необхідність або виправданій і ризик.

Для застосування норми необхідно, щоб дії винної службової особи були зумовлені її службовим становищем і перебували у зв'язку із службовими повноваженнями щодо потерпілого. За відсутності такого зв'язку дії винного підлягають кваліфікації за статтями КК, що передбачають відповідальність за злочини проти життя та здоров'я особи, власності, громадського порядку та моральності тощо.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони цього злочину є заподіяння істотної шкоди. Момент закінчення злочину, пов'язується з настанням істотної шкоди. Із змісту п. 3 примітки до ст. 364 випливає, що істотна шкода повинна обчислюватися у вказаних розмірах, незалежно від форми та виду вини, якими характеризується психічне ставлення винного до суспільне небезпечних наслідків, а також незалежно від того, чи була вона результатом діяння, що призвело до втраченої вигоди чи до прямого зменшення наявних фондів.

Згідно з п. 3 примітки до ст. 364 КК шкода, якщо вона полягає в спричиненні матеріальних збитків, визнається істотною за умови, що вона в 100 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Якщо шкода полягає у заподіянні суспільно небезпечних наслідків нематеріального характеру, питання про її істотність вирішується з урахуванням конкретних обставин справи. Зокрема, істотною шкодою

можуть визнаватися порушення охоронюваних Конституцією України чи іншими законами прав та свобод людини і громадянина (право на свободу й особисту недоторканність та недоторканність житла, виборчі, трудові, житлові права тощо), підрив авторитету та престижу органів державної влади чи органів місцевого самоврядування, порушення громадської безпеки та громадського порядку, створення обстановки й умов, що утруднюють виконання підприємством, установою, організацією своїх функцій, приховування злочинів.

При вирішенні питання про те, чи є заподіяна шкода істотною, потрібно також ураховувати кількість потерпілих громадян, розмір моральної шкоди чи упущеної вигоди тощо. У разі заподіяння поряд із матеріальними збитками і шкоди нематеріального характеру загальна шкода від злочину може визнаватися істотною навіть у випадку, коли зазначені збитки не перевищують 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Істотною шкодою, якщо вона має нематеріальний вимір, можуть визнаватися порушення політичних, трудових, житлових та інших прав і свобод людини і громадянина, підрив авторитету та престижу органів державної влади чи органів місцевого самоврядування, порушення громадського порядку, створення обстановки, що утруднює установі, організації, підприємству здійснення основних функцій тощо.

Істотна шкода, якщо вона полягає у заподіянні шкоди нематеріального виміру, - категорія оціночна. Питання про те, чи є така шкода істотною, вирішує орган досудового слідства, прокурор або суд з урахуванням конкретних обставин справи і в межах своєї компетенції. Така істотна шкода, як створення обстановки, що утруднює установі, організації, підприємству здійснення основних функцій, може виражатися у призупиненні виробничих процесів, діяльності окремої ланки чи підприємства, організації, установи в цілому, створенні суттєвих перешкод у їх роботі. Істотна шкода у вигляді порушення конституційних прав та

свобод людини і громадянина може полягати в суттєвому їх обмеженні, забороні їх реалізовувати відповідно до закону тощо. Судова практика, як правило, визнає істотною шкодою вчинення винним або іншими особами іншого злочину або його приховування завдяки зловживанню ним службовим становищем. В умовах ринкової економіки підрив авторитету, скажімо, комерційного банку в результаті зловживання службовим становищем однією із його службових осіб може призвести до втрати клієнтів, розірвання угод на банківське обслуговування, що також слід визнавати істотною шкодою. Істотною шкодою, якщо вона полягає у заподіянні фізичної шкоди, слід визнавати умисні насильницькі дії, які потягли за собою завдання фізичного болю, заподіяння, як правило, легкого чи середньої тяжкості тілесних ушкоджень або були пов'язані з незаконним позбавленням волі, незаконним введенням в організм особи наркотичних засобів тощо.

Поняття «тяжкі наслідки» відрізняється від поняття «істотна шкода» більшим ступенем суспільної небезпеки, Тяжкі наслідки можуть полягати у матеріальній, фізичній, моральній шкоді тощо. Якщо тяжкі наслідки полягають у заподіянні матеріальних збитків, ними, вважається шкода, яка в двісті п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Тяжкими наслідками, не пов'язаними з матеріальними збитками, можуть бути: повний розвал діяльності підприємства (наприклад, внаслідок доведення його до банкрутства); катастрофа; масове отруєння людей; смерть однієї або більше осіб; заподіяння тяжких тілесних ушкоджень одній чи декільком особам; виникнення масових заворушень; наслідки, які суттєво ускладнюють відносини з іншими державними або міжнародними організаціями та підривають авторитет держави або її окремих органів на міжнародній арені; приховування злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (за відсутності ознак співучасті); найбільш серйозні порушення конституційних прав громадян

(наприклад, протиправне позбавлення житла, безпідставне ненарахування пенсії або соціальної допомоги дітям, що позбавило потерпілого засобів до існування) тощо. Оскільки у таких випадках ознака «тяжкі наслідки», як і ознака «істотна шкода», є оціночною, то її наявність чи відсутність у кожному конкретному випадку встановлюється слідчим, прокурором та судом.

Істотна шкода та тяжкі наслідки можуть бути інкриміновані винному лише за наявності причинного зв'язку між його діянням (дією чи бездіяльністю) та настанням зазначених наслідків. Для цього необхідно встановити, що порушення службових обов'язків передувало настанню істотної шкоди чи тяжких наслідків, що це порушення було їх необхідною умовою і що службова особа усвідомлювала чи повинна була усвідомлювати розвиток причинного зв'язку, тобто те, що її діяння стане причиною настання зазначених наслідків.

2.3. Суб'єкт злочину злочину

Суб'єкт злочину в кримінальному законодавстві - це один з обов'язкових елементів складу злочину. У кримінально-правовій теорії суб'єктом злочину визначається особа, яка володіє сукупністю ознак, що дають підстави для притягнення до кримінальної відповідальності.

Відповідно до ч.1 ст. 18 КК України, суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність. Це законодавче визначення дає можливість виділити три обов'язкові групи ознак, що характеризують суб'єкт злочину. Він (суб'єкт) повинен бути:

- 1) фізичною особою;
- 2) осудним;
- 3) досягти віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність

Суб'єктом перевищення влади або службових повноважень може бути лише службова особа юридичної особи приватного права. Якщо злочини, передбачені відповідними статтями Особливої частини КК (зокрема, ст. ст. 371, 372, 373, 424), представляють спеціальні види перевищення влади або службових повноважень, відповідальність за них можуть нести лише точно вказані у цих випадках службові особи (спеціальні суб'єкти). Кваліфікація дій виконавців і співучасників зазначених злочинів ще й за ст. 365 можлива лише за наявності реальної сукупності діянь.

Службова особа – це особа, яка постійно чи тимчасово здійснює функції представника влади або займає на підприємстві, в установі, організації незалежно від форми власності посаду, пов'язану з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконує такі обов'язки за спеціальними повноваженнями. До категорії службових осіб не належать лікарі, адвокати, вчителі та інші спеціалісти, що виконують професійні функції; вони розглядаються як службові особи лише при виконанні ними певних організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських обов'язків, що породжують відповідні правовідносини. В законодавстві України і діловій практиці термін «службова особа» досить часто ідентифікується з терміном посадова особа, хоча в Конституції України (ст. 40, 42, 55, 56), та деяких інших нормативно-правових актах вони вживаються, як різнопорядкові.

Службова особа завжди наділена певним обсягом повноважень і в їх межах має право вчиняти дії, що породжують, змінюють або припиняють конкретні правовідносини (наприклад право найму і звільнення працівників, застосування адміністративних чи дисциплінарних стягнень та ін.). Службові особи можуть застосовувати до виконавців заходи організаційного чи виховного характеру, а в необхідних випадках — і примусу; мають право здійснювати контроль чи нагляд за виконанням і дотриманням законів та інших нормативно-правових актів.

Будь-яка службова особа зобов'язана діяти лише на підставі, в межах компетенції та у спосіб, що передбачені законами та іншими нормативно-правовими актами. Порухення службовою особою норм чинного законодавства, зловживання нею своїми правами кваліфікується як незаконна дія, що тягне за собою адміністративну, дисциплінарну або матеріальну чи кримінальну відповідальність. Рішення, дія або бездіяльність службової особи можуть бути оскаржені у встановленому законом (у тому числі судовому) порядку. Матеріальна та моральна шкода, завдана фізичним або юридичним особам незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю службової особи, відшкодовується за рішенням суду за рахунок держави або органів місцевого самоврядування.

Закон виділяє два види службових осіб:

1) службові особи, які обіймають на підприємствах, в установах чи організаціях, незалежно від форми власності, службові посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих функцій.

Під організаційно-розпорядчими обов'язками розуміють функції щодо здійснення керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах та організаціях (планування роботи, організація праці, забезпечення трудової дисципліни тощо). Такі функції здійснюють, зокрема, керівники міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних, колективних чи приватних підприємств, установ і організацій, громадських об'єднань (директор підприємства, президент фірми, голова правління акціонерного товариства тощо), їх заступники, керівники структурних підрозділів (начальники цехів, завідувачі відділами, лабораторіями), особи, які керують ділянками робіт (майстри, виконробы, бригадири), тощо.

2) службові особи, які обіймають на підприємствах, в установах чи організаціях, незалежно від форми власності, службові посади, пов'язані з виконанням адміністративно-господарських функцій.

Адміністративно-господарські обов'язки включають до себе функції з управління або розпорядження державним, комунальним чи приватним майном, що полягає в установленні порядку його зберігання, переробки, реалізації, забезпеченні контролю за цими операціями тощо. Такі повноваження у тому чи іншому обсязі мають начальники планово-господарських, постачальних, фінансових відділів та служб, завідуючі складами, магазинами, майстернями, ательє, їх заступники, керівники відділів підприємств, відомчі ревізори та контролери тощо. Для визнання особи такою, що виконує адміністративно-господарські обов'язки, недостатньо лише тієї умови, що державне, комунальне чи приватне майно є ввіреним винному під матеріальну відповідальність. Необхідно встановити, що особа наділена певними повноваженнями з управління чи розпорядження цим майном або здійснювала контроль за виконанням цих операцій іншими особами.

Але, як зазначив Пленум Верховного Суду України у постанові від 26 квітня 2002 р., якщо поряд з професійними (виробничими, технічними) працівник виконує й організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські обов'язки і вчиняє злочин у зв'язку з їх здійсненням, він може бути визнаний службовою особою і, відповідно, нести відповідальність за службовий злочин. Судова практика поділяє цю позицію і, наприклад, якщо лікар одержує незаконну винагороду за зловживання при наданні листків тимчасової непрацездатності або викладач — за виставлення позитивних оцінок на іспитах, визнає таких осіб суб'єктами службових злочинів. Не можуть бути визнані суб'єктами службових злочинів ті працівники підприємств, установ і організацій, які виконують суто професійні (адвокат, лікар, педагог тощо), виробничі (водій, провідник вагона тощо) або технічні (друкарка, вантажник, сторож тощо) функції. Так, Верховний Суд України не визнав винним в одержанні хабара завідуючого хірургічним відділенням районної лікарні С., який хоча й одержував незаконну винагороду від хворих, але не у зв'язку з виконанням

обов'язків завідуючого, а як лікар-хірург за якісне проведення операцій, тобто за виконання своїх суто професійних обов'язків.

Визнання особи службовою не залежить і від форми власності, на підставі якої створена і здійснює свою діяльність організація, від імені якої особа виконує функції, зазначені у п. 1 примітки до ст. 364 КК. Тому важливе значення має питання про визнання суб'єктом службового злочину громадянина — суб'єкта підприємницької (господарської) діяльності. Вирішуючи це питання, слід виходити, по-перше, з того, що сам по собі факт реєстрації особи як суб'єкта зазначеної діяльності або одержання дозволу (ліцензії) на право зайняття певними видами такої діяльності ще не перетворює громадянина на службову особу, бо лише свідчить про надбання такою особою права на зайняття відповідними видами діяльності. По-друге, службовою не може бути визнана й особа, яка керує виключно сама собою або управляє лише своїм власним майном. Тому службовою особою, яка виконує організаційно-розпорядчі обов'язки, підприємець може бути визнаний лише за умови, якщо він керує трудовим колективом найманих робітників, які на умовах трудового договору сприяють йому у здійсненні підприємницької діяльності. Адміністративно-господарські обов'язки підприємець виконує лише за умов, якщо здійснює функції з управління чи розпорядження або майном, яке належить іншим фізичним чи юридичним особам, або майном, яке хоча і належить йому особисто, але вноситься (пайовий внесок) у статутний фонд створюваного разом з іншими особами підприємства і тим самим стає спільною власністю, управляти, розпоряджатися чи контролювати операції з якою особа має право вже лише за згодою з іншими особами, які спільно з нею здійснюють відповідну діяльність.

Відповідно до частини 3 статті 18 Кримінального кодексу України службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах

державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

У Законі України «Про запобігання корупції», а саме у статті 1 «Визначення термінів» відсутнє поняття «посадової особи юридичної особи публічного права» і «службової особи». Проте є визначення «суб'єкти декларування», яке відсилає до статті 3 вказаного Закону. Зокрема, у підпункті «а» пункту 2 вказаної статті посадова особа юридичної особи публічного права (які не згадані в пункті 1 цієї статті) відносяться до осіб, які для цілей цього закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

В теорії адміністративного права «посадова особа» є одним із видів державних службовців. Згідно найпоширенішої класифікації державних службовців за владними повноваженнями, їх поділяють на:

- допоміжний персонал;
- спеціалістів;
- посадових осіб;
- представників влади.

Тобто, до посадових осіб належать службовці, на яких покладено здійснення організаційно-розпорядчих і адміністративно-господарських функцій. Вони своїми діями створюють юридичні акти, здатні змінювати, припиняти чи породжувати правові відносини. Це окрема група службовців, які мають свій окремий правовий статус. Посадова особа

виконує службові повноваження, але окрім цього здійснює управлінські функції та завдання підприємства, установи, організації.

Особа визнається службовою, якщо здійснює відповідні функції не тільки постійно, а й тоді, коли виконує їх тимчасово або за спеціальним повноваженням (дорученням), проте лише за умови, якщо ці функції покладені на неї правомочним органом (уповноваженою службовою особою) і в установленому законом порядку. Не має також значення, чи обіймає особа відповідну посаду за призначенням або на підставі виборів; одержує за виконання службових обов'язків винагороду або здійснює їх на громадських засадах. Проте доручення тимчасово виконувати службові обов'язки має бути належним чином оформлене відповідним (усним чи письмовим) рішенням: постановою, розпорядженням, наказом, протоколом тощо.

Службова особа завжди наділена певним обсягом повноважень і в їх межах має право вчиняти дії, що породжують, змінюють або припиняють конкретні правовідносини (наприклад право найму і звільнення працівників, застосування адміністративних чи дисциплінарних стягнень та ін.). Службові особи можуть застосовувати до виконавців заходи організаційного чи виховного характеру, а в необхідних випадках — і примусу; мають право здійснювати контроль чи нагляд за виконанням і дотриманням законів та інших нормативно-правових актів.

Досліджуючи юридичну природу поняття службової особи, необхідно виокремити такі властиві їй ознаки: 1) наявність спеціальних владних повноважень, які закріплені у нормативно-правових актах; 2) можливість застосовувати вказівки обов'язкового характеру щодо фізичних та юридичних осіб, з якими не перебувають в організаційно-правових зв'язках; 3) можливість застосовувати заходи адміністративного примусу у випадках, визначених чинним законодавством.

Хоча багато науковців розмежовують дефініції «службова особа» та «посадова особа» в теорії адміністративного права, проте у випадку

трактування «службової особи» у ч.3 ст.18 Кримінального Кодексу України, поняття «посадова особа юридичної особи публічного права», яке використовується у Законі України «Про запобігання корупції», об'єднує норми, що встановлюють відповідальність за злочини, вчинювані у сферах як службової діяльності в юридичних особах публічного та приватного права, так і професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг.

Визначення поняття «службова особа» у кримінальному праві не сприяє встановленню його правової природи і відмежуванню від поняття «посадова особа».

Ст. 26 Конституції України проголошує, що іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами й свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України. У розвиток цього конституційного припису п. 2 примітки до ст. 364 КК встановлює, що службовими особами також визнаються іноземці або особи без громадянства, які виконують обов'язки, зазначені у п. 1 примітки до ст. 364 КК.

2.4 Суб'єктивна сторона злочину

Суб'єктивна сторона – чи не найскладніший для дослідження та кримінально-правового аналізу елемент складу злочину. При цьому її значення важко переоцінити. Конституція України в ст. 62 встановила, що «Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду».[36, с.119]

Суб'єктивна сторона злочину- це внутрішня сторона злочину, тобто психічна діяльність особи, що відображає ставлення її свідомості та волі до суспільно небезпечног діяння, котре нею вчиняється і до її наслідків.Зміст суб'єктивної сторони складу злочину характеризують певні юридичні

ознаки: вина, мотив, та мета вчинення злочину. Вони тісно пов'язані між собою, проте їх зміст і значення у кожному випадку вчинення злочину є різними. Вина особи – це основна, обов'язкова ознака будь-якого складу злочину, вона визначає саму наявність суб'єктивної сторони і значною мірою її зміст [16, с. 159].

З суб'єктивної сторони розглядуваний злочин характеризується умисною формою вини. Ставлення ж суб'єкта до наслідків може бути як умисним, так і необережним. Службова особа за будь-якої форми перевищення влади чи службових повноважень усвідомлює, що дії, які вона вчинює, виходять за межі наданих їй законом владних чи інших службових повноважень, і бажає їх вчинити. При цьому винна особа передбачає настання істотної шкоди або настання тяжких наслідків і бажає (прямий умисел) чи свідомо допускає (непрямий умисел) їх настання або передбачає лише можливість настання зазначених наслідків і легковажно розраховує на їх відведення або не передбачає можливості їх настання, хоч повинна була і могла їх передбачити (відповідно, злочинна самовпевненість і недбалість стосовно наслідків і змішана форма вини загалом стосовно перевищення влади або службових повноважень).

Мотиви не мають значення для кваліфікації розглядуваного злочину. Але їх встановлення є важливим для визначення покарання. Особливо кваліфікуючою ознакою розглядуваного злочину є перевищення влади або службових повноважень, яке спричинило тяжкі наслідки.

Висновки до розділу 2

Видовим об'єктом перевищення повноважень є суспільні відносини, що забезпечують нормальну діяльність недержавного апарату (юридичних осіб приватного права).

Безпосереднім об'єктом перевищення повноважень є правильна діяльність окремої організації, установи, підприємства приватної форми власності, зміст якої визначається законодавством України, а також авторитет підприємств, установ та організацій.

Об'єктивна сторона перевищення повноважень - це дії службової особи юридичної особи приватного права, яка не має владних функцій і виходить під час виконання своїх адміністративно - господарських чи організаційно - розпорядчих функцій за межі своїх повноважень, або дії службової особи юридичної особи приватного права, яка має владні повноваження, але у конкретному випадку перевищує не їх, а інші свої повноваження, або перевищує свої владні повноваження стосовно осіб, які не входять до числа підлеглих.

Обов'язковими ознаками об'єктивної сторони перевищення повноважень службовими особами юридичних осіб приватного права є настання суспільно - небезпечних наслідків у вигляді істотної шкоди охоронюваним законом правам та інтересам окремих громадян, юридичних осіб, інтересам суспільства чи держави, кваліфікуючою ознакою є настання тяжких наслідків.

Суб'єктом перевищення влади або службових повноважень може бути лише службова особа юридичної особи приватного права. Якщо злочини, передбачені відповідними статтями Особливої частини КК (зокрема, ст. ст. 371, 372, 373, 424), представляють спеціальні види перевищення влади або службових повноважень, відповідальність за них можуть нести лише точно вказані у цих випадках службові особи (спеціальні суб'єкти). Кваліфікація дій виконавців і співучасників зазначених злочинів ще й за ст. 365 можлива лише за наявності реальної сукупності діянь.

Службова особа юридичної особи приватного права як суб'єкт злочину перевищення повноважень – це фізична, така, що досягла вісімнадцятирічного віку, осудна особа, яка виконує організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські обов'язки чи обов'язки за спеціальним повноваженням на підприємстві, установі, організації приватної форми власності

Поняття «юридична особа приватного права» достатньою мірою не конкретизоване в цивільному праві (ст. 81 Цивільного кодексу України) і його реальний обсяг не визначено практикою. Зокрема не має єдиного погляду до якої категорії юридичних осіб(приватного чи публічного права) має належати велика кількість господарських товариств, які виникли в результаті приватизації на основі відповідних розпорядчих актів державної влади.

З суб'єктивної сторони розглядуваний злочин характеризується умисною формою вини. Ставлення ж суб'єкта до наслідків може бути як умисним, так і необережним. Службова особа за будь-якої форми перевищення влади чи службових повноважень усвідомлює, що дії, які вона вчинює, виходять за межі наданих їй законом владних чи інших службових повноважень, і бажає їх вчинити. При цьому винна особа передбачає настання істотної шкоди або настання тяжких наслідків і бажає (прямий умисел) чи свідомо допускає (непрямий умисел) їх настання або передбачає лише можливість настання зазначених наслідків і легковажно розраховує на їх відведення або не передбачає можливості їх настання, хоч повинна була і могла їх передбачити (відповідно, злочинна самовпевненість і недбалість стосовно наслідків і змішана форма вини загалом стосовно перевищення влади або службових повноважень).

РОЗДІЛ 3. НАУКОВО-ПРАТИЧНІ ОСНОВИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОЦІНКИ МАТЕРІАЛІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА ОЗНАКАМИ ПЕРЕВИЩЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ

3.1. Загальна характеристика, класифікація матеріалів оперативно-розшукової діяльності за ознаками перевищення повноважень

Відсутність у правових актах нормативного визначення поняття матеріалів оперативно-розшукової діяльності, їх видів, а також встановлених вимог до оформлення кожного з їх видів у ході оперативно-розшукового документування протиправних дій розроблюваних осіб та порядку передачі їх особам, що ведуть кримінальний процес, для використання в інтересах кримінального судочинства є одним із проблемних питань, невирішеність якого в теорії і законодавстві негативно впливає на правозастосовну діяльність, про що свідчать результати аналізу матеріалів оперативно-розшукових та кримінальних справ, актів прокурорського реагування на допущені порушення законності в ході здійснення відповідних оперативно-розшукових заходів, подань оперативно-розшукових підрозділів до суду на отримання дозволу на проведення оперативно-розшукових заходів, що обмежують конституційні права громадян. Зазначене актуалізує наукову розробку поняття матеріалів оперативно-розшукової діяльності та визначення їх видів.

Чинний Закон «Про оперативно-розшукову діяльність» та відомчі нормативно-правові акти поряд з терміном «матеріали оперативно-розшукової діяльності» вживають і такі терміни: «дані» (п. 4 ст. 7, п. 4 ч. 1 ст. 8, частини 11, 15 ст. 9, п. 4 ч. 1, ч. 2 ст. 9¹, п. 7 ст. 9², ч. 3 ст. 12), «фактичні дані» (ст. 1, п. 2 ст. 10), «документи» (пункти 7, 16 ч. 1 ст. 8, п. 2 ч. 2 ст. 14), «відомості» (частини 10, 12, 13, 15 ст. 9), «інформація» (ст. 1, пункти 1, 3 ч. 1 ст. 6, пункти 7, 9, 14, 17 ч. 1, частини 2, 3 ст. 8, частини 11,

12, 13, 16 ст. 9, ч. 3 ст. 11), «протоколи з відповідними додатками» (ч. 2 ст. 8), «оперативно-розшукова справа» (частини 1, 3, 4 ст. 9, пункти 2, 8 ч. 2 ст. 14), «документальні дані», «оперативно-розшукова інформація», які в практичній діяльності правоохоронних та судових органів нерідко ототожнюються, що призводить до проблемних ситуацій при використанні та оцінці матеріалів оперативно-розшукової діяльності.

Виходячи з аналізу норм Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (статті 1, 6, 7, 8, 9, 9¹, 9², 10) та відомчих нормативних актів, можемо зробити висновок, що «матеріали оперативно-розшукової діяльності» — це різноманітні носії фактичних даних та відомостей, документи, предмети, що містять у собі фактичні дані (відомості, інформацію, дані) та їх носії, які отримуються в ході оперативно-розшукової діяльності і зосереджуються в оперативно-розшукових справах.

Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» і відомчих нормативних актів оперативні підрозділи при проведенні гласних оперативно-розшукових заходів уповноважені отримувати від громадян, організацій, підприємств та установ, незалежно від їх форм власності, посадових осіб, представників влади, засобів масової інформації документи й інші матеріали, які можуть свідчити про протиправні діяння в сфері службової діяльності: заяви громадян, повідомлення організацій, підприємств, установ, посадових осіб про підготовлювані, ті, що вчиняються, або вчинені злочини; пояснення громадян, посадових осіб; матеріали перевірок, інвентаризацій, ревізій фінансово-господарської діяльності підприємств, установ та організацій; відповіді на офіційні запити організацій, підприємств, установ, посадових осіб з питань, що входять до їх компетенції тощо.

Окрім зазначених в оперативно-розшукових справах також зосереджуються матеріали оперативно-розшукової діяльності, що фіксують діяльність осіб (оперативного працівника, начальника оперативно-

розшукового підрозділу), які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, а також матеріали оперативно-розшукової діяльності, що відбивають хід ведення оперативно-розшукової справи за ознаками перевищення повноважень.

Залежно від виду оперативно-розшукових справ, визначених відповідними нормативно-правовими актами, у них зосереджуються матеріали оперативно-розшукової діяльності про фактичні дані, а також дані про їх джерела, зокрема: про ступінь небезпеки в діях осіб, що розробляються, оцінку завданої ними шкоди їх злочинними діяннями; нові виявлені фактичні дані, які підтверджують або спростовують початкові підозри; обставини, які виключають притягнення осіб, що розробляються, до кримінальної відповідальності; механізми і причини вчинення злочинів та умови, що сприяють вчиненню злочинних дій, заходи щодо їх усунення; особу, що розробляється, та її злочинні зв'язки; мотиви вчинення протиправних діянь; про конкретних осіб, що готують (вчинили) злочин, або ймовірне місцезнаходження особи, що розшукується у зв'язку з переховуванням від органів досудового слідства, суду або ухиляється від відбування покарання; коло осіб, яким відомо про факт злочину або підготовку до його вчинення; обставини вчинення злочину, прикмети злочинців; підготовку злочину або локалізацію негативних наслідків вчиненого злочину; найбільш вірогідні мотиви вчинення злочину та інформацію, яка сприяла б встановленню конкретних осіб, що вчинили злочин або готують його; додаткові відомості стосовно об'єкта розшуку, що мають суттєве значення для проведення розшукових заходів; усі зв'язки розшукуваного, з'ясування можливої появи у них розшукуваного чи їх обізнаності про його місцезнаходження; дані обліків органів внутрішніх справ, податкових органів, медичних закладів, установ соціального забезпечення, військкоматів, відділів кадрів підприємств, установ та організацій, інших відомств та організацій, у яких здійснюються документальні обліки населення; про епізоди злочинної діяльності особи

чи групи осіб, щодо яких порушено та розслідується кримінальна справа, а також їх співучасників; осіб, які можуть бути свідками у кримінальній справі; місцезнаходження майна, цінностей, коштів, здобутих злочинним шляхом, а також іншого майна, цінностей та коштів, що належать особам, які притягуються до кримінальної відповідальності, з метою забезпечення можливої конфіскації для відшкодування завданої шкоди; місцезнаходження підозрюваних та обвинувачених у кримінальній справі; негативний вплив зв'язків осіб, що розробляються, на хід розслідування кримінальної справи; причини й умови, які сприяли вчиненню злочинних дій; про злочинні плани й наміри, передусім міжрегіональних і міжнародних, організованих злочинних угруповань, їх структуру, склад; намагання організованих злочинних угруповань встановити корумповані зв'язки з державними службовцями та посадовими особами, співробітниками правоохоронних та контролюючих органів, органів управління, військових формувань України, а також спроби втягнення їх у злочинну діяльність тощо [28, с. 142-150].

Аналіз матеріалів оперативно-розшукової діяльності, що становлять зміст оперативно-розшукових справ, дає підстави для виокремлення в цих матеріалах таких ознак: вони отримуються лише відповідно до мети та завдань оперативно-розшукової діяльності; лише уповноваженими на це особами; лише після заведення оперативно-розшукової справи; шляхом проведення відповідних оперативно-розшукових заходів; лише у встановленому законом та відомчими нормативними актами порядку; вони повинні оформлятися відповідно до встановленої законом та відомчими нормативно-правовими актами форми; містити фактичні дані (інформацію) стосовно ознак незаконної приватизації; у них повинен відбиватися спосіб отримання оперативно-розшукової інформації, документів, предметів та ін.; вони повинні долучатися до матеріалів оперативно-розшукової діяльності у визначений законом та відомчими нормативними актами

спосіб; вони є засобом закріплення (фіксації) результатів оперативно-розшукової діяльності та способом їх передачі.

Виходячи з викладеного, можемо зробити висновок, що матеріали оперативно-розшукової діяльності за ознаками перевищення повноважень – це матеріально фіксовані джерела, що виникають у процесі здійснення оперативно-розшукових заходів, які містять відомості (інформацію) про ознаки злочину, причетних до нього осіб, а також інші дані, що сприяють його розкриттю.

Суттєвими зразками матеріалів оперативно-розшукової діяльності в сфері службової діяльності є документ, отриманий гласно й негласно від фізичних і юридичних осіб, виявлений у ході оперативно-розшукових заходів, а також складений у ході оперативно-розшукової діяльності уповноваженою на це особою. Попри те, що термін «документ оперативно-розшукової діяльності» є достатньо поширеним у законодавстві, теорії і на практиці, а неоднозначне його трактування створює певні труднощі. Нерідко документ оперативно-розшукової діяльності у правозастосовній діяльності ототожнюють з матеріалами оперативно-розшукової діяльності, тому визначення поняття «матеріали оперативно-розшукової діяльності» потребує й визначення поняття документа оперативно-розшукової діяльності, як елементу оцінки та передачі оперативно-розшукової інформації й вимог, що ставляться до його змісту й форми, а також дослідження його співвідношення з поняттям «матеріали оперативно-розшукової діяльності».

У теорії інформації документом вважається зафіксоване повідомлення і матеріальний об'єкт із зафіксованою на ньому інформацією [4, с.45-52].

У статті 27 Закону України «Про інформацію» документ визначається як передбачена законом матеріальна форма одержання, зберігання, використання і поширення інформації шляхом фіксації її на папері, магнітній, кіно-, відео-, фотоплівці або на іншому носії.

Можна визначити документ оперативно-розшукової діяльності як паперовий або інший матеріальний носій, що призначений для зберігання, перетворення, передачі, посвідчення відомостей, на якому у знаковий чи в будь-який інший спосіб та в певній формі зафіксована оперативно-розшукова інформація, отримана уповноваженими суб'єктами у визначений законом та відомчими нормативними актами спосіб, яка може мати значення для прийняття відповідних рішень в оперативно-розшуковій діяльності та інших встановлених законом сферах діяльності.

Серед документів оперативно-розшукової діяльності, які можуть вказувати на ознаки перевищення повноважень, особливе місце посідає протокол, що відображає хід документування та результати проведення відповідного оперативно-розшукового заходу. Надаючи протоколу оперативно-розшукових заходів особливого значення серед документів, які функціонують в оперативно-розшуковій діяльності, законодавець у ч. 2 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» зазначив, що «за результатами негласного проникнення до житла чи до іншого володіння особи, зняття інформації з каналів зв'язку, контролю за листуванням, телефонними розмовами, телеграфною та іншою кореспонденцією, застосування інших технічних засобів отримання інформації складається протокол з відповідними додатками, який підлягає використанню як джерело доказів у кримінальному судочинстві», а в ч. 2 ст. 65 чинного КПК серед джерел доказів вказав протоколи з відповідними додатками, складеними уповноваженими органами за результатами оперативно-розшукових заходів, та інші документи. Проте в жодній статті Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та чинного КПК України не вказано ані змісту цього протоколу, ані в якому порядку і якою посадовою особою цей протокол повинен складатися, що на практиці необґрунтовано знижує інформаційне навантаження даного матеріалу оперативно-розшукової діяльності та зводить до мінімуму ефективне оцінювання обставин злочину.

Враховуючи зазначене, не можна не погодитися з Погорецьким М.А. [28, с. 167-172], тому вважаємо доцільним Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» доповнити окремою статтею, яка б мала назву: «Протокол оперативно-розшукового заходу», такого змісту: «У протоколі про оперативно-розшуковий захід зазначається місце й дата його складання; посади і прізвища осіб, що проводять захід; час його початку та закінчення; зміст проведеного заходу; всі істотні обставини, виявлені при виконанні цього оперативно-розшукового заходу, що мають значення для справи.

Відомості про осіб, що проводили захід чи брали в ньому участь, є інформацією з обмеженим доступом і можуть бути розкриті лише за особистою письмовою згодою цих осіб та письмовим дозволом керівника органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність.

З метою нерозголошення даних про особу, яка проводила оперативно-розшуковий захід, а також даних про інших осіб, що брали участь у його проведенні, у протоколі зазначаються лише їх псевдоніми, а справжні прізвища, ім'я, по батькові, дата народження і місце проживання, сімейний стан, місце роботи, рід занять або посада та інші дані, що містять інформацію про цих осіб, зберігаються в матеріалах оперативно-розшукової справи до набрання чинності вироком чи іншим передбаченим законом процесуальним актам».

Аналізуючи працю Погорецького М.А. по класифікації матеріалів оперативно-розшукової діяльності, що можуть бути використані в інтересах кримінального судочинства [28, с. 290-293], та співставляючи її з досліджуваною проблематикою, можна класифікувати матеріали оперативно-розшукової діяльності за ознаками перевищення повноважень, а саме:

а) за способом отримання:

1) отримані в ході негласних оперативно-розшукових заходах, результати яких мають відповідний ступінь таємності;

2) отримані гласним, офіційним шляхом;

б) залежно від можливості розсекречення (для матеріалів оперативно-розшукової діяльності, отриманих у ході негласних оперативно-розшукових заходів):

1) ті, що можуть бути розсекречені у встановленому законом та відомчими нормативними актами порядку;

2) які не підлягають розсекреченню: у зв'язку з недоцільністю розшифрування форм та методів оперативно-розшукової діяльності; з неможливістю забезпечення безпеки осіб, що брали участь в оперативно-розшуковій діяльності; з недоцільністю розголошення конфіденційних відносин; з відсутністю письмової згоди особи, щоб дані про її конфіденційні відносини з підрозділами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, були розголошені;

в) за змістом:

1) які містять інформацію про носії фактичних даних;

2) у яких зафіксовані дані про дії осіб запідозрених у вчиненні злочину;

3) які містять інформацію про матеріальні сліди злочину;

г) за характером:

1) вербального походження: повідомлення, отримані від осіб, що перебувають у конфіденційних відносинах з оперативно-розшуковими підрозділами; пояснення, заяви, звернення окремих осіб;

2) документального походження: отримані від фізичних та юридичних осіб гласно й негласно; складені уповноваженими особами в ході їх оперативно-службової діяльності (протоколи, акти, рапорти, довідки, зведення, меморандуми, огляди, звіти тощо);

3) речового походження: виявлені в ході оперативно-розшукових заходів (гроші, цінні папери тощо);

д) за способом використання:

1) використовуються в кримінальному процесі;

2) використовуються в оперативно-розшуковій та оперативно-службовій діяльності;

є) за напрямками використання – на ті, що можуть бути:

1) приводами та підставами для порушення провадження у кримінальній справі за класифікацією «перевищення повноважень»;

2) приводами та підстави для проведення слідчих дій;

3) підставами для заведення оперативно-розшукових справ за ознаками перевищення повноважень;

4) підставами для проведення оперативно-розшукових заходів;

5) використані лише в організаційно-тактичних цілях.

Кожний із визначених нами видів матеріалів оперативно-розшукової діяльності має свої особливості, які повинні бути враховані при кримінально-правовій оцінці матеріалів оперативно-розшукової діяльності.

3.2. Поняття кримінально-правової оцінки матеріалів оперативно-розшукової діяльності та критерії оцінки матеріалів оперативно-розшукової діяльності за ознаками перевищення повноважень

Відповідно до п. 1 ст.7 Закону України «Про оперативну-розшукову діяльність» підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність зобов'язанні у межах своїх повноважень відповідно до законів, що становлять правову основу оперативно-розшукової діяльності, вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення, припинення й розкриття злочинів та викриття причин і умов, які сприяють їх вчиненню, профілактику правопорушень.

Водночас оперативно-розшукова діяльність не має самодостатнього значення. Як вказано у ст. 1 Закону України «Про оперативну-розшукову діяльність», завданням оперативно-розшукової діяльності є пошук і

фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави.

Отже, можна стверджувати, що оперативно-розшукова діяльність проводиться передусім з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства на підставі реалізації норм Кримінального кодексу України, які разом з іншими законами становлять правову основу такої діяльності (ст. 3 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»).

Для попередження, своєчасного виявлення, припинення і розкриття в процесі оперативно-розшукової діяльності злочинів, передбачених статтями Особливої частини КК України, перед відповідними правоохоронними підрозділами стоїть завдання встановити за допомогою оперативно-розшукових заходів наявність у поведінці тієї чи іншої особи ознак складу злочину. Встановлення наявності ознак злочину в певному діянні шляхом порівняння його фактичних ознак, дані про які здобуті в процесі оперативно-розшукової діяльності, і ознак складу злочину, передбаченого кримінально-правовою нормою. Інакше кажучи, проводиться оцінка матеріалів, здобутих у процесі оперативно-розшукової діяльності, з погляду закону про кримінальну відповідальність, тобто їх кримінально-правова оцінка.

Загальним у філософії, логіці та праві є те, що під оцінкою певного предмета, соціального явища, людської діяльності, поведінки розуміють встановлення їх значення, відповідності їх певним правовим нормам та встановленим у суспільстві принципам моралі, ціннісних відносин між суб'єктом і об'єктом.

У наукових джерелах та нормативних актах органів державної безпеки оцінка оперативно-розшукової інформації традиційно розкривається як процес визначення їх якості та придатності для використання у вирішенні завдань по забезпеченню безпеки держави. Однак це визначення, як справедливо зазначає О. Ю. Шумилов, недостатньо повно відображає сутність оцінки, оскільки обмежується вказівкою лише на процес якості і не відображає необхідність фіксації цього процесу [50, с. 120-125].

Кримінально-правова оцінка матеріалів оперативно розшукової діяльності — це оцінка їх з точки зору кримінального права, що полягає у визначенні ступеню відповідності (невідповідності) ознак певного діяння (даних про злочини які отримані в ході оперативно-розшукової діяльності й зафіксовані в матеріалах оперативно-розшукової діяльності), кримінально правовій нормі, що встановлює ознаки конкретного складу злочину тобто проведення процесу порівняння ознак зазначеного діяння з відповідними ознаками що викладені в кримінальному законі.

Сутність кримінально-правової оцінки матеріалів оперативно-розшукової діяльності полягає в єдності процесу встановлення ознак того чи іншого злочину (сукупності злочинів) в діях певної особи та результату цього процесу – офіційного визнання та закріплення уповноваженими правоохоронними і судовими органами у відповідному юридичному акті (постановах органу дізнання й слідчого, обвинувальному висновку, вироку чи ухвалі).

Отже, єдине поняття кримінально-правової оцінки матеріалів оперативно-розшукової діяльності можна розглядати в двох взаємозалежних й взаємообумовлених аспектах: як процес і як результат. Це дає підстави в теорії кримінального права неоднозначно ставитися до співвідношення кримінально-правової оцінки й кваліфікації злочину.

Кримінально-правова оцінка матеріалів оперативно-розшукової діяльності за ознаками перевищення повноважень як оціночно-пізнавальна

діяльність за низкою суттєвих ознак близька до кваліфікації службових злочинів. До того ж слід зазначити, що в юридичній літературі під кримінально-правовою оцінкою, як правило, розуміється саме кваліфікація злочинів. Кваліфікація злочину також передбачає оцінку вчиненого відповідно до закону про кримінальну відповідальність, тобто встановлення відповідності вчиненого певною особою суспільно небезпечного діяння ознакам складу злочину, передбаченого КК України.

Подібність кримінально-правової оцінки матеріалів оперативно-розшукової діяльності та кваліфікації злочинів зумовила різні точки зору серед науковців щодо співвідношення цих двох правових явищ. Тому в літературі поняття кримінально-правової оцінки в оперативно-розшуковій діяльності визначається різними термінами – «оперативна кваліфікація», «оперативно-розшукова кваліфікація», «кримінально-правова оцінка оперативної інформації», «оперативно-правова оцінка» тощо.

Деякі автори робили спроби визначити суттєві ознаки кримінально-правової оцінки матеріалів оперативно-розшукової діяльності та її співвідношення з кваліфікацією злочинів.

Так, М.П.Карпушин зважав на те, що в оперативній діяльності термін «кваліфікація» не вживається. Натомість він вживав поняття «правова оцінка», еталоном якої виступають сформульовані в нормах кримінального законодавства ознаки складу злочину, і яка реалізується в класифікації оперативної справи.

У цьому до його поглядів близька позиція С.В. Дьякова, який також розрізняв поняття кримінально-правової оцінки та кваліфікації. Зокрема, на думку С.В. Дьякова, кримінально-правова оцінка відрізняється від кваліфікації злочинів низкою суттєвих ознак.

Так, С.В. Дьяков звернув увагу на те, що предметом кримінально-правової оцінки є оперативна інформація – дані, які здобуті оперативним шляхом (гласно і негласно). Ця інформація має ймовірний характер, різний ступінь вірогідності і повноти, а тому на її базі неможливо однозначно

кваліфікувати діяння як злочин. Тому, доходить висновку С.В. Дьяков, оперативна інформація має пізнавальне значення і через відсутність юридичної сили не може бути покладена в основу притягнення до кримінальної відповідальності.

Також С.В.Дьяков вказував на відмінність цілей кримінально-правової оцінки оперативної інформації від кваліфікації. Кваліфікація, підкреслював вчений, підпорядкована завданням розкриття злочину та розслідування кримінальної справи слідчим або органом дізнання. Кримінально-правова оцінка ж має на меті виявлення конкретних перспектив використання оперативних сил і засобів у процесі оперативно-розшукової діяльності, своєчасне виявлення фактів та ознак, що мають юридичне значення, та правильне реагування на них.

Таким чином, С.В.Дьяков доходить висновку, що кримінально-правова оцінка оперативної інформації відрізняється від кваліфікації злочинів насамперед тим, що має допоміжний характер в оперативній діяльності і є «робочим інструментом» оперативного співробітника для своєчасного та юридичне грамотного виявлення, попередження та припинення злочинної діяльності [23, с. 238-242].

На думку автора, зв'язок кримінально-правової оцінки оперативної інформації з кваліфікацією злочину за нашою проблематикою у тому, що така оцінка по суті є прогностичною картиною можливої кваліфікації дій особи у випадку реалізації оперативної справи шляхом порушення кримінальної справи. Розвиток пізнавального процесу при кримінально-правовій оцінці повинен виводити оперативного працівника на юридичне значимі факти, які в подальшому, будучи звернені в процесуальну форму, можуть стати доказами. Розвиток знань від ймовірних до достовірних приводить до логічного і практичного переходу від кримінально-правової оцінки, в ході якої «відсіюється» непотрібна інформація, до кваліфікації злочину.

З позицією М.П. Карпушина та С.В. Дьякова щодо вказаних ознак кримінально-правової оцінки матеріалів оперативно-розшукової діяльності, які зумовлюють її відмінність від кваліфікації злочинів, в цілому можна погодитися. Але якщо мати на увазі що вказані вчені під кваліфікацією розуміли так звану офіційну (легальну) кваліфікацію, яка здійснюється у конкретній кримінальній справі, у відповідній кримінально-процесуальній формі, породжує певні юридичні наслідки та є передумовою притягнення до кримінальної відповідальності.

Звичайно, що кримінально-правова оцінка в оперативно-розшуковій діяльності не є тотожною офіційній кваліфікації, яка пов'язана з кримінально-процесуальною діяльністю. Кримінально-правова оцінка матеріалів оперативно-розшукової діяльності, як справедливо вказували М.П. Карпушин та С.В. Дьяков, може передувати офіційній кваліфікації, яку, зокрема, здійснюють слідчі СБ України та оперативні підрозділи органів безпеки при проведенні дізнання [12, с. 187-194].

Необхідність аналізу поняття кримінально-правової оцінки матеріалів оперативно-розшукової діяльності з позиції загальної теорії кримінально-правової кваліфікації, яку відстоює О.Ю. Шумилов, не викликає заперечень. Але висновок вченого щодо вислання кримінально-правової оцінки частиною неофіційного виду кваліфікації злочинів вдається сумнівним [50, с. 78-83].

У юридичній літературі прийнято вважати, що неофіційна (доктринальна) кваліфікація - це кваліфікація, змістом якої є оцінка певних дій з погляду кримінального закону але яка не має обов'язкового характеру, не закріплюється у процесуальних документах та не має юридичної сили у конкретній кримінальній справі. Суб'єктами неофіційної кваліфікації є окремі громадяни: наукові працівники, автори журнальних статей, підручників, монографій, студенти, які вивчають ті чи інші конкретні кримінальні справи, тощо.

Як зазначається в літературі, така кваліфікація відображає лише думку окремих осіб і має значення як метод пізнання права, сприяє формуванню громадської думки.

Кримінально-правова оцінка матеріалів оперативно-розшукової діяльності за ознаками перевищення повноважень має низку спільних ознак з неофіційним видом кваліфікації злочину. Насамперед така спільність проявляється в тому, що кримінально-правова оцінка й неофіційна кваліфікація відбуваються поза межами кримінально-процесуальної діяльності.

Однак суб'єктами кримінально-правової оцінки матеріалів оперативно-розшукової діяльності виступають не окремі громадяни, а працівники оперативних підрозділів органів СБ України, тобто представники державного правоохоронного органу, їхні повноваження виходять за межі того, що вчиняють суб'єкти неофіційної кваліфікації.

Кримінально-правова оцінка, яка здійснюється в процесі оперативно-розшукової діяльності, на відміну від неофіційної кваліфікації має певні правові наслідки. За результатами кримінально-правової оцінки може бути зроблений висновок про наявність підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності та заведення оперативно-розшукової справи. Безперечно, сам факт заведення такої справи не може бути підставою для обмеження прав і свобод людини та громадянина. Але після заведення оперативно-розшукової справи згідно зі ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» можуть проводитися оперативно-розшукові заходи, а також застосовуватися окремі обмеження прав і свобод людини та юридичних осіб.

Отже, незважаючи на певну близькість ознак кримінально-правової оцінки матеріалів оперативно-розшукової діяльності та неофіційної кваліфікації, немає підстав для ствердження, що така оцінка є частиною неофіційного виду кваліфікації злочинів.

Кримінально-правова оцінка матеріалів оперативно-розшукової діяльності, не будучи частиною офіційної та неофіційного видів кваліфікації злочинів, разом із тим акумулює низку спільних з ними ознак, що може вказувати на певну трансформацію інституту кваліфікації злочинів в оперативно-розшуковій діяльності. Кримінально-правова оцінка матеріалів оперативно-розшукової діяльності та кваліфікація збігаються за такими структурними елементами – об'єктом, предметом та змістом.

Об'єктом кваліфікації є те, на що спрямована відповідна діяльність, що підлягає оцінці з погляду кримінального закону. Таким об'єктом можна визначити діяння, що підлягає кримінально-правовій оцінці. Об'єктом кваліфікації є не лише злочинні посягання, а й інші діяння, які чимось схожі зі злочинами. Критерієм того, що діяння – це об'єкт кримінально-правової кваліфікації, є реальне заподіяння значної шкоди правоохоронюваним інтересам чи створення загрози заподіяння такої шкоди.

Отже, як вважає В.О. Навроцький, об'єктом кримінально-правової кваліфікації виступають як злочини, так і схожі з ними суспільні феномени. До сфери уваги органів, які здійснюють кваліфікацію, останні потрапляють тому, що мають низку ознак, спільних із злочинами [24, с 306-308].

Аналіз положень Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (зокрема ст. 1, 3, 6, 7, 8 та інші) дає підстави вважати, що об'єкт, на який спрямована кримінально-правова оцінка в процесі оперативно-розшукової діяльності, повністю збігається з об'єктом кримінально-правової кваліфікації. В обох випадках таким об'єктом є діяння, що має зовнішні ознаки злочинної поведінки.

Предмет кваліфікації – це не саме вчинене діяння, а інформація про нього, що стала відома відповідним органам і здобута ними в законному порядку. Така інформація є фактичною підставою кваліфікації. Предметом кримінально-правової оцінки також є інформація про діяння, яке містить

ознаки злочину, але інформація оперативно-розшукова, тобто відомості, одержані шляхом проведення оперативно-розшукової діяльності. В нашому випадку предметом оцінки та кваліфікації є інформація, яка зібрана під час проведення оперативно-розшукової діяльності та має ознаки перевищення повноважень.

Характеризуючи суб'єкта кримінально-правової оцінки, можна зазначити, що при з'ясуванні поняття такого суб'єкта потрібно виходити з розуміння кваліфікації як розумової, логічної, оціночної діяльності, і як діяльності процесуальної, офіційної.

Суб'єктами офіційної кваліфікації є особи, спеціально уповноважені на це державою: працівники органів дізнання, слідчі, прокурори та судді. Як вже зазначалося, суб'єктами такої кваліфікації є також працівники оперативних підрозділів СБ України як органи дізнання при його проведенні та слідчі СБ України у справах, віднесених законом до їх відання та підслідності. Вони здійснюють так звану попередню кваліфікацію.

Суб'єктами кримінально-правової оцінки матеріалів оперативно-розшукової діяльності в органах СБ України є насамперед оперативні працівники підрозділів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність.

Змістом кваліфікації є оцінка вчиненого з погляду закону про кримінальну відповідальність як злочину чи незлочинної поведінки. Для цього здійснюється відшукання кримінально-правової норми, яка передбачає це діяння, доказування того, що застосуванню у конкретному випадку підлягає саме ця норма, юридичне оформлення та закріплення висновку про оцінку вчиненого про необхідність оцінювати діяння, яке передбачене саме цією, а не якоюсь іншою нормою кримінального закону. На підставі цього можна зробити висновок, що за своїм змістом кримінально-правова кваліфікація полягає у правозастосовній діяльності, у встановленні відповідності між абстрактною нормою кримінального закону та конкретним випадком.

Поряд з кримінально-правовою оцінкою матеріалів оперативно-розшукової діяльності за ознаками перевищення повноважень дуже часто в практичній діяльності вживається поняття «правова оцінка».

С.В. Дьяков визначав правову оцінку оперативної інформації як юридичну оцінку здобутих оперативних матеріалів відповідно до певної норми права. Аналіз змісту поняття правової оцінки дозволяє дійти висновку, що така оцінка за змістом - не що інше, як юридична кваліфікація.

Доречно зауважити, що в науковій літературі поняття «правова оцінка», «правова кваліфікація», «юридична оцінка», «юридична кваліфікація» вживаються як синоніми. Під правовою кваліфікацією, як правило, розуміється вибір юридичної норми, якою передбачені встановлені фактичні обставини як юридична оцінка усієї сукупності фактичних обставин справи шляхом віднесення даного випадку (головного факту) до певних юридичних норм.

Поняття «кримінально-правова кваліфікація» та «кваліфікація злочинів» не тотожні, на що звернув увагу В.О. Навроцький. Він вважає, що кримінально-правова кваліфікація не полягає лише у кваліфікації злочину, а набагато ширша за обсягом і містить цілу низку інших видів кваліфікації. Відповідно кваліфікація злочинів поряд із кваліфікацією малозначних діянь, кваліфікацією діянь, вчинених за обставин, що усувають злочинність тощо, є окремим випадком кримінально-правової кваліфікації, одним із можливих її результатів [23, с. 201-212].

Тому, на думку В.О. Навроцького, кримінально-правова кваліфікація - це оцінка діяння, яке заподіяло чи могло заподіяти істотну шкоду та яке характеризується рисами кримінальної протиправності з метою визначення, є воно злочином чи іншим діянням, передбаченим чинним кримінальним законодавством.

У кримінально-правовій кваліфікації можна відокремити дві риси, які відрізняють її від усіх інших видів правової кваліфікації. Такий вид

кваліфікації називається кримінально-правовою як тому, що оцінка здійснюється на підставі норм закону про кримінальну відповідальність, так і тому, що оцінці підлягає злочинна (принаймні за зовнішніми ознаками) поведінка. Такі ж риси характерні для кримінально-правової оцінки матеріалів оперативно-розшукової діяльності.

Отже, кримінально-правова оцінка матеріалів оперативно-розшукової діяльності – це також один із факультативних видів кримінально-правової кваліфікації. Але для відмежування такої кваліфікації від інших видів все ж доцільно вживати саме термін «кримінально-правова оцінка», оскільки вона є частиною правової оцінки.

Факультативність такого виду кваліфікації зумовлена характером та змістом кримінально-правової оцінки матеріалів оперативно-розшукової діяльності, які в свою чергу зумовлені характером та змістом самої оперативно-розшукової діяльності. Відповідно до ст. 2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», оперативно-розшукова діяльність є системою гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів.

Оперативно-розшукова діяльність, як правило, є негласною, здійснюється поза рамками кримінального процесу та на підставі законних і підзаконних відомчих нормативних актів. Основною метою оперативно-розшукової діяльності є попередження, виявлення, припинення й розкриття злочинів. Причому оперативно-розшукова діяльність пов'язана із виявленням, припиненням та розкриттям злочинів, які у своїй більшості є ретельно приховуваними та неочевидними. Тому матеріали, що здобуваються в процесі оперативно-розшукової діяльності щодо ознак таких злочинів, досить часто мають неповний і ймовірний характер, що не дає підстави відразу кваліфікувати діяння як злочин.

На відміну від кримінально-правової оцінки в оперативно-розшуковій діяльності, офіційна кваліфікація здійснюється стосовно вже

встановлених фактичних обставин. Встановлення фактичних обставин справи передуює кваліфікації, є її передумовою. Пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, становить завдання оперативно-розшукової діяльності. Відповідно кримінально-правова оцінка матеріалів оперативно-розшукової діяльності може передувати проведенню офіційної кваліфікації.

Виходячи з того, що кожне явище має свій зміст та форму, категорію «матеріали оперативно-розшукової діяльності» ми відносимо до форми. Зміст матеріалів оперативно-розшукової діяльності становить оперативно-розшукова інформація — будь-які відомості (фактичні дані), що входять до предмета дослідження в оперативно-розшуковій справі, які отримані відповідно до мети й завдань оперативно-розшукової діяльності у визначений законом спосіб із будь-яких не заборонених законом джерел уповноваженими на це суб'єктами, що можуть бути обґрунтованими відповідних рішень у певних сферах діяльності.

Змістом матеріалів оперативно-розшукової діяльності за ознаками перевищення повноважень є оперативно-розшукова інформація, що використовується під час кримінально-правової оцінки, яка являє собою будь-які відомості (фактичні дані), отримані відповідно до мети й завдань оперативно-розшукової діяльності у визначений законом спосіб із будь-яких не заборонених законом джерел уповноваженими на проведення оперативно-розшукової діяльності суб'єктами, що можуть бути обґрунтованими відповідних рішень в подальшому.

Тому ми вважаємо за доречне визначити критерії оцінки матеріалів оперативно-розшукової діяльності за ознаками перевищення повноважень через критерії оцінки змісту матеріалів оперативно-розшукової діяльності – критерії оцінки оперативної інформації.

Оперативно-розшукова інформація є різновидом інформації соціальної і має певну специфіку. Оперативно-розшукову інформацію від

іншої соціальної інформації відрізняє мета одержання (боротьба зі злочинністю), методи отримання та мета використання, які забезпечують конспірацію, надійне зашифрування джерел, можливість перевірки повідомлень та їх застосування тільки зацікавленими оперативними та слідчими апаратами. Специфіка зазначеної інформації породжується сутністю оперативно-розшукової діяльності, правовим становищем суб'єктів, що беруть участь в інформаційному забезпеченні оперативно-розшукової діяльності, переважно негласним характером оперативно-розшукових заходів, наявністю постійної протидії з боку злочинців.

У теорії оперативно-розшукової діяльності до оперативно-розшукової інформації традиційно висувають ряд вимог: вірогідність, повнота, своєчасність, безперервність (систематичність) надходження, систематизованість, комплексність, адекватність рівня надходження інформації компетенції оперативних працівників, які приймають рішення, оптимальність, точність, лаконічність при максимальному смислового навантаженні, логічність викладення, цінність (корисність).

Очевидно, що вказані вимоги мають факультативний характер. Інформація, отримана в ході оперативно-розшукової діяльності, може не задовольняти висунутим вимогам, залишаючись при цьому оперативно-розшуковою. Таким чином, нами визначено ряд вимог до оперативно-розшукової інформації про ознаки перевищення повноважень. Проведемо короткий аналіз цих вимог.

Під вірогідністю оперативно-розшукової інформації зазвичай розуміють істинність інформації, її відповідність об'єктивній дійсності. Ще одним аспектом вірогідності є відсутність прихованих перекирчень інформації. Останні можуть виникнути на етапах отримання оперативно-розшукової інформації про окремі ознаки перевищення повноважень та її передавання оперативному працівникові. Перекирчення оперативно-розшукової інформації обумовленні суб'єктивізмом у сприйнятті

інформації джерелом, оцінкою ним інформації та особливості її передавання мовними засобами.

Під повнотою оперативно-розшукової інформації розуміють наявність у ній всебічних відомостей. С. Овчинський не дає визначення повноти оперативно-розшукової інформації, вказуючи на відсутність єдиних критеріїв [66, с. 16-19]. Очевидно, повнота інформації є кількісною категорією. На наш погляд, під повнотою оперативно-розшукової інформації слід розуміти таку її кількість, яка необхідна для прийняття оперативно-тактичного рішення. При цьому йдеться не про механічне нагромадження відомостей, а про їх логічно ув'язану систему. Таким чином, повнота оперативно-розшукової інформації про перевищення повноважень характеризує систему (сукупність) відомостей про фактичні обставини перевищення повноважень, необхідні для прийняття об'єктивного оперативно-тактичного рішення. Відсутність інформації про певні фактичні обставини неминуче призводить до прийняття рішення з елементами суб'єктивізму.

С. Овчинський ототожнює повноту і оптимальність оперативно-розшукової інформації, з чим ми не можемо погодитися. Під оптимальністю розуміють сукупність найбільш сприятливих умов. Їх повинно бути декілька (мінімум – дві), вони можуть бути взаємозалежними, інколи – антагоністичними. Стосовно процесу отримання оперативно-розшукової інформації такими умовами доцільно вважати корисний результат та ресурси, витрачені на його отримання. На нашу думку, оптимальною інформація буде тоді, коли її повнота досягнута при мінімальному об'ємі (кількості) інформації. У цьому разі для збирання необхідних відомостей потрібно докласти мінімум зусиль. оперативно-розшукова інформація щодо перевищення повноважень зберігатиме властивість повноти також у тому разі, коли її кількість буде перевищувати мінімум відомостей, необхідних для прийняття рішення, але при цьому вона не буде оптимальною. Якщо ж кількість інформації буде менше

мінімуму, необхідного для прийняття рішення, то вона не буде повною. Таким чином, оптимальність оперативно-розшукової інформації про перевищення повноважень можна визначити як мінімально можливу її повноту.

Оскільки повнота і оптимальність оперативно-розшукової інформації загалом не збігаються, можна знайти різницю між ними. Дана різниця складає надлишковість оперативно-розшукової інформації, під якою слід розуміти інформацію про додаткові фактичні обставини (але не уточнюючу про вже відомі факти). Якщо отримана інформація оптимальна, вона позбавлена надлишковості. Як пише С. Овчинський, надлишковість може бути марною, але може виявитися корисною у майбутньому, використовуючись для поповнення оперативних та інших обліків [25, С. 18-20].

Точність оперативно-розшукової інформації є показником ступеня її деталізації, наближення до оригіналу. Точність ОРІ так само, як і повнота, безпосередньо пов'язана з кількістю інформації про перевищення повноважень. Якщо повнота інформації визначається кількістю виявлених фактичних обставин, то її точність – ступенем вивченості кожної з них. На практиці іноді трапляється так, що отримана оперативно-розшукова інформація має необхідну повноту для прийняття рішення, проте ступінь її точності не дозволяє це рішення прийняти. У такому разі виявлені фактичні обставини про процеси приватизації повинні бути вивчені більш ретельно. Таким чином, точність оперативно-розшукової інформації щодо незаконної перевищення повноважень можна визначити як ступінь, глибину вивченості фактичних обставин, достатню для прийняття об'єктивного оперативно-тактичного рішення.

З викладеного можна зробити висновок, що зроблена оцінка матеріалів оперативно-розшукової діяльності за ознаками перевищення повноважень буде об'єктивна, адекватна оперативно-розшуковій ситуації, яка склалася, якщо оперативно-розшукова інформація, на основі якої вона

приймається, характеризуватиметься необхідною повнотою і остаточною точністю (деталізованістю).

Кількісна природа повноти і точності оперативно-розшукової інформації є причиною того, що ці її властивості мають свої межі, які визначаються числом витрачених ресурсів.

Лаконічність оперативно-розшукової інформації полягає у відсутності у ній зайвих відомостей, які не стосуються справи і в умовах неочевидності можуть бути помилково сприйняті оперативним співробітником як корисні. Лаконічність оперативно-розшукової інформації не можна розглядати як відсутність надлишковості, оскільки остання припускає відомості про «зайві» фактичні обставини, а лаконічність пов'язана зі способом подання інформації, засобом її вираження. На неї впливають соціально-психологічні особливості джерела, мова, якою вона передається, способи кодування (умовні фрази, жести тощо), ступінь розвитку спеціальної термінології та обізнаності всфері службової діяльності, емоційне забарвлення відомостей тощо. Таким чином, лаконічність оперативно-розшукової інформації про перевищення повноважень не є кількісною характеристикою останньої, а віддзеркалює її внутрішню структуру, спосіб викладення. У той же час лаконічність тісно пов'язана з кількістю інформації: однакова інформація подана в різний спосіб, у загальному випадку має неоднаковий обсяг.

Своєчасність оперативно-розшукової інформації, на нашу думку, передбачає надходження інформації у момент, коли її можна ефективно оцінити та на її основі можна прийняти і реалізувати актуальне оперативно-тактичне рішення. Оперативно-розшукову інформацію про окремі ознаки перевищення повноважень можна вважати своєчасною, якщо суттєва зміна поточної оперативно-розшукової ситуації займає більше часу, ніж процес оцінки інформації та реалізації рішення. При вирішенні питань про реалізацію оперативно-розшукової інформації потрібно враховувати, що та ж сама інформація може виявитися

своєчасною для прийняття одного рішення (порушення оперативно-розшукової справи) і передчасною для іншого (обшук, експертиза).

Безперервність надходження оперативно-розшукової інформації що є змістом матеріалів оперативно-розшукової діяльності за ознаками перевищення повноважень є її інтегральною властивістю, оскільки характеризує не окреме повідомлення, а динамічну сукупність (потік) повідомлень. При цьому не слід ототожнювати вимоги безперервності та систематичності надходження оперативно-розшукової інформації. Безперервність є часовою властивістю інформаційного потоку, і на нашу думку, полягає у супроводженні кожної суттєвої зміни оперативно-розшукової ситуації відповідним повідомленням. Таким чином, оперативний співробітник може бути повністю поінформованим про розвиток подій в сфері службової діяльності.

Під комплексністю, систематизованістю оперативно-розшукової інформації С.Овчинський розуміє систему відомостей, отриманих з різних джерел і логічно ув'язаних [25, с. 16-19]. Таким чином ця вимога також є інтегральною властивістю оперативно-розшукової інформації щодо перевищення повноважень як потоку повідомлень. Комплексність оперативно-розшукової інформації тісно пов'язана з її вірогідністю. Наявність логічного взаємозв'язку повідомлень, отриманих з різних незалежних джерел, є суттєвим аргументом на користь її вірогідності. Навпаки, наявність протиріч у повідомленнях, як правило, вимагає проведення додаткової перевірки інформації. Разом з тим термін «комплексність» семантично не відповідає терміну «систематизованість», що означає «упорядкованість». Правильніше було б вести мову про системність інформації, тобто про логічне відображення у ній причинно-наслідкових зв'язків між подіями під час перевищення повноважень, про які надходять незалежні повідомлення.

Вимога логічності викладення придатна не до будь-якої оперативно-розшукової інформації, а тільки до мовленнєвої та текстової інформації.

Логічність викладення означає послідовність, доказовість, переконливість, а також однозначність інформації. На наш погляд, під логічністю викладення слід розуміти комплекс вимог, які впливають з основних положень формальної логіки як науки, а саме: оперування поняттями, що однозначно розуміються; побудова суджень за правилами морфології; формулювання умовиводів відповідно до законів формальної логіки.

Однозначність оперативно-розшукової інформації не є її властивістю, оскільки залежить не тільки від логічності викладення, а й від однакового її розуміння різними суб'єктами. Послідовність викладення виходить за межі формальної логіки і передбачає (окрім дотримання законів логіки) поступове просування до накресленої мети. Доказовість і переконливість оперативно-розшукової інформації про деякі ознаки перевищення повноважень залежить від послідовності її викладення. Вони є вимогами певною мірою суб'єктивними, оскільки залежать від соціально-психологічних властивостей оперативного співробітника і джерела інформації (уміння переконувати, рівня інтелекту, життєвого і професійного досвіду, вольових якостей, емоційності тощо). Таким чином, вимогу логічності викладення оперативно-розшукової інформації стосовно деяких ознак перевищення повноважень доцільно розуміти як ширшу вимогу послідовності викладення інформації.

Висуваючи вимогу адекватності рівня надходження оперативно-розшукової інформації компетенції оперативних працівників, які приймають рішення, її можна розуміти по-різному:

- 1) як оперативність оперативно-розшукової інформації (неприпустимість затримань інформації на шляху від джерела до користувача, що спричиняють її «старіння»);

- 2) як централізацію інформації з метою створення банків даних загального користування;

3) як багаторівневе обмеження доступу до оперативно-розшукової інформації, виходячи з критерію компетенції названих працівників;

4) як доступ оперативних співробітників до всієї необхідної інформації відповідно до їх компетенції.

Зазначимо, що вимога оперативності оперативно-розшукової інформації ідентична вимозі її своєчасності і тому не може бути самостійною. Вимога централізації висувається, строго кажучи, не до інформації, а до її джерел. Обмеження доступу до оперативно-розшукової інформації про окремі ознаки перевищення повноважень за критерієм компетенції оперативних працівників є окремим випадком загальнішої вимоги конфіденційності інформації. Отже, вимогу адекватності рівня надходження оперативно-розшукової інформації про перевищення повноважень (компетенції оперативних працівників) слід розуміти як вимогу доступу останніх до всієї необхідної інформації відповідно до їх компетенції. При цьому компетенція оперативного співробітника визначається конкретними завданнями, поставленими перед ним у даний момент. Таким чином, оперативно-розшукової інформації потребує відповідного ранжирування.

С.Овчинський розуміє цінність (корисність) оперативно-розшукової інформації як приріст імовірності досягнення мети до і після отримання цієї інформації. Він проводить ґрунтовний аналіз вказаного критерію. Слід лише додати, що цінність оперативно-розшукової інформації щодо деяких ознак перевищення повноважень визначається усіма іншими вимогами, які висуваються до неї; вона є немов би підсумковою властивістю інформації [25, с. 142-150].

Вимоги до оперативно-розшукової інформації, як вже зазначалось, є критеріями кримінально-правової оцінки інформації, яка в свою чергу являє собою зміст матеріалів оперативно-розшукової діяльності. Не

визначаючи сутності оперативно-розшукової інформації, вони у своїй сукупності визначають її якість.

Під якістю оперативно-розшукової інформації умовимося розуміти сукупність її властивостей, які обумовлюють придатність цієї інформації усувати невизначеність в уявленні суб'єкта оперативно-розшукового пізнання про фактичні обставини. Вимоги до оперативно-розшукової інформації як властивості останньої доцільно іменувати критеріями оцінки оперативно-розшукової інформації. Застосування такого терміну дозволить об'єктивізувати властивості зазначеної інформації, не залучаючи до їх описання якогось суб'єкта, який висуває вимоги. Крім того, розвиток комп'ютерних технологій системного аналізу соціальних процесів дозволить з часом кількісно оцінювати властивості оперативно-розшукової інформації про деякі ознаки перевищення повноважень, що дасть можливість об'єктивно судити про її якість як сукупність показників.

Перелік розглянутих критеріїв оцінки оперативно-розшукової інформації за нашою тематикою слід доповнити критеріями новизни та захищеності. Новизна оперативно-розшукової інформації тісно пов'язана з її цінністю. Інформація, позбавлена новизни (яка повторюється у інших повідомленнях або вже відома оперативному співробітнику), не становить для нього цінності незалежно від інших показників її якості. При цьому, інформація, яка доповнює або, навіть, просто підтверджує інформацію, отриману раніше, не втрачає властивості новизни. Захищеність інформації означає закритість її для сторонніх осіб і є наслідком дотримання принципів конфіденційності та конспірації в оперативно-розшуковій діяльності.

Розглядаючи критерії оцінки оперативно-розшукової інформації про деякі ознаки перевищення повноважень, можна помітити, що деякі з них належать власне інформації, а окремі визначаються з урахуванням середовища, в якому вона існує. Таким чином, всі критерії можна поділити на дві групи:

- 1) абсолютні, які визначають безвідносно середовища, у якому перебуває інформація;
- 2) відносні, котрі можна визначити тільки відносно середовища (системи), у якому вона перебуває.

До абсолютних критеріїв оцінки оперативно-розшукової інформації ми відносимо вірогідність, новизну, повноту, точність, лаконічність, послідовність викладення і системність. До відносних – часові властивості оперативно-розшукової інформації (своєчасність і безперервність надходження), а також цінність, адекватність і захищеність. Причому, як вже зазначалось, системність і безперервність інформації потрібно розглядати як її інтегральні властивості. Інші ж критерії можуть мати як інтегральний, так і диференційний характер (вони застосовані як до потоку повідомлень, так і до окремих з них). У цьому сенсі їх можна розглядати як універсальні властивості оперативно-розшукової інформації.

У властивостях оперативно-розшукової інформації щодо деяких ознак перевищення повноважень можна виділити природничонаукову (об'єктивну) і соціально-психологічну (суб'єктивну) складові. Так, наприклад, об'єктивною складовою вірогідності інформації є її безпомилковість (відсутність помилок і умисних перекручень при одержанні та передаванні від джерела до оперативного співробітника), а суб'єктивною – істинність, тобто психологічне сприйняття інформації названим співробітником як правдивої, істинної. Об'єктивною складовою новизни оперативно-розшукової інформації про ознаки перевищення повноважень є відсутність ідентичності з раніше отриманими відомостями, тобто оригінальність інформації, а суб'єктивною – невідомість оперативному працівникові. Для повноти інформації такими складовими будуть відповідно кількість фактичних обставин в приватизаційній сфері і необхідність даної інформації для прийняття оперативно-тактичного рішення.

Висновки до розділу 3

Одним із проблемних питань, невирішеність якого в теорії і законодавстві негативно впливає на правозастосовну діяльність є відсутність у правових актах нормативного визначення поняття матеріалів оперативно-розшукової діяльності, їх видів, а також встановлених вимог до оформлення кожного з їх видів у ході оперативно-розшукового документування протиправних дій розроблюваних осіб та порядку передачі їх особам, що ведуть кримінальний процес, для використання в оціночній діяльності.

Аналізуючи матеріали оперативно-розшукової діяльності, можна виділити в них такі ознаки: вони отримуються лише відповідно до мети та завдань оперативно-розшукової діяльності; лише уповноваженими на це особами; лише після заведення оперативно-розшукової справи; шляхом проведення відповідних оперативно-розшукових заходів; лише у встановленому законом та відомчими нормативними актами порядку; вони повинні оформлятися відповідно до встановленої законом та відомчими нормативно-правовими актами форми; містити фактичні дані (інформацію) стосовно протиправної діяльності; у них повинен відбиватися спосіб отримання оперативно-розшукової інформації, документів, предметів та ін.; вони повинні долучатися до матеріалів оперативно-розшукової діяльності у визначений законом та відомчими нормативними актами спосіб; вони є засобом закріплення (фіксації) результатів оперативно-розшукової діяльності та способом їх передачі. Матеріали оперативно-розшукової діяльності за ознаками перевищення повноважень – це матеріально фіксовані джерела, що виникають у процесі здійснення оперативно-розшукових заходів, які містять відомості (інформацію) про ознаки злочину, причетних до нього осіб, а також інші дані, що сприяють його розкриттю.

Документ оперативно-розшукової діяльності – паперовий або інший матеріальний носій, що призначений для зберігання, перетворення,

передачі, посвідчення відомостей, на якому у знаковий чи в будь-який інший спосіб та в певній формі зафіксована оперативно-розшукова інформація, отримана уповноваженими суб'єктами у визначений законом та відомчими нормативними актами спосіб, яка може мати значення для прийняття відповідних рішень в оперативно-розшуковій діяльності та інших встановлених законом сферах діяльності.

Кримінально-правова оцінка матеріалів оперативно-розшукової діяльності за ознаками перевищення повноважень — це оцінка їх з точки зору кримінального права, що полягає у визначенні ступеню відповідності (невідповідності) ознак перевищення повноважень (даних про злочини які отримані в ході оперативно-розшукової діяльності й зафіксовані в матеріалах оперативно-розшукової діяльності), що встановлює ознаки даного складу злочину, тобто проведення процесу порівняння ознак зазначеного діяння з відповідними ознаками що викладені в кримінальному законі. Сутність кримінально-правової оцінки матеріалів оперативно-розшукової діяльності полягає в єдності процесу встановлення ознак злочину, в діях певної особи та результату цього процесу — офіційного визнання та закріплення уповноваженими правоохоронними і судовими органами у відповідному юридичному акті (постановах органу дізнання й слідчого, обвинувальному висновку, вироку чи ухвалі).

Зміст матеріалів оперативно-розшукової діяльності становить оперативно-розшукова інформація — будь-які відомості (фактичні дані), що входять до предмета дослідження в оперативно-розшуковій справі, які отримані відповідно до мети й завдань оперативно-розшукової діяльності у визначений законом спосіб із будь-яких не заборонених законом джерел уповноваженими на це суб'єктами, що можуть бути обґрунтуванням відповідних рішень у певних сферах діяльності. Змістом матеріалів оперативно-розшукової діяльності за ознаками перевищення повноважень є оперативно-розшукова інформація, що використовується під час кримінально-правової оцінки, яка являє собою будь-які відомості

(фактичні дані), отримані відповідно до мети й завдань оперативно-розшукової діяльності у визначений законом спосіб із будь-яких не заборонених законом джерел уповноваженими на проведення оперативно-розшукової діяльності суб'єктами, що можуть бути обґрунтованим відповідних рішень в подальшому.

Оцінювати матеріали оперативно-розшукової діяльності за ознаками перевищення повноважень можна за наступними критеріями: вірогідність, повнота, оптимальність, точність, лаконічність, своєчасність, безперервність надходження, комплексність, систематизованість, логічність викладення, адекватність компетенції оперативних співробітників, цінність.

ВИСНОВКИ

Дослідивши обрану тему магістерської роботи можна дійти до наступних висновків:

1. Діяльність з розроблення та прийняття національних антикорупційних стратегій або документів, які містили стратегічні заходи з подолання корупції відбувається з моменту створення незалежної української держави. До 1998 року протидія корупції на рівні національних програм здійснювалася в рамках боротьби з організованою та економічною злочинністю, лише у 1998 році було прийнято першу національну стратегію як комплексний документ, який визнавав існування високого рівня корупції, визначав передумови існування корупції в державі та визначав основні напрямки та заходи подолання корупції. Серед заходів перевагу мали заходи репресивного характеру, хоча в самій концепції був задекларований пріоритет заходам превентивного характеру. З метою впровадження концепції щороку приймалися плани дій, які не повністю відображали зміст концепції, містили заходи, які були сформульовані занадто широко і не конкретно, а також заходи, які стосувалися не лише протидії корупції, а й злочинності взагалі.

У 2006 році було прийнято нову антикорупційну стратегію у вигляді концепції подолання корупції «На шляху до доброчесності», яка вперше визнала системний та функціональний характер корупції та містила низку корупційних ризиків, які мали бути усунуті шляхом впровадження заходів, передбачених концепцією. Стратегія віддавала перевагу превентивним заходам і в основному була сконцентрована на підвищенні доброчесності органів державної влади. Однак, вона мала ряд недоліків, серед яких відсутність механізму функціонування заходів концепції, неадекватність деяких заходів, невизначеність кінцевих результатів, відсутність реального механізму контролю та моніторингу її виконання. На виконання концепції лише було затверджено план дій, з прийняттям якого уряд зволікав 11 місяців з моменту прийняття концепції. План дій також мав певні

недоліки, зокрема не визначав конкретні строки та виконавців окремих заходів, відображав лише частину заходів, передбачених концепцією.

У 2011 році було затверджено Національну антикорупційну стратегію на 2011 – 2015 роки та Державну програму з її реалізації. Ці документи врахували низку недоліків попередніх стратегічних документів, зокрема містять положення щодо фінансування саме антикорупційних заходів, мають положення щодо моніторингу та оцінки, індикатори виконання завдань тощо, хоча також зазнали деякої критики з боку європейських інституцій.

26 жовтня 2014 року набув чинності Закон «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки».

Закон пропонував затвердити засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційну стратегію) на 2014 — 2017 роки; визначити порядок та суб'єктів здійснення моніторингу, координації її імплементації, а також критерії оцінювання її виконання; доручити уряду впродовж трьох місяців затвердити державну програму, у якій визначити конкретні заходи, строки їх виконання та відповідальні органи.

Після Революції Гідності 2014 року Україна здійснила важливі кроки в напрямку прозорості влади. В країні суттєво вдосконалене антикорупційне законодавство, завершується робота по створенню нових антикорупційних інституцій. Після революційний уряд досяг безпрецедентного рівня відкритості, включаючи введення системи відкритих даних, доступ до реєстрів і баз даних, а також встановив нові правила державних закупівель через електронну систему ProZorro. Втім, корупція і надалі існує в Україні, а органи державної влади стикаються з труднощами в реалізації антикорупційної реформи.

2. Ступінь суспільної небезпечності перевищення повноважень визначається невороттям спричиненої шкоди та її тяжкістю. Вчинення службовою особою перевищення влади або службових повноважень

характеризується тривалим невороттям, спричиненою незаконними діями шкоди. Не можна відразу, відшкодувавши завдані збитки, підняти авторитет служби чи влади в очах громадян. Службова особа не може та й не має права вчиняти злочинні діяння, оскільки повинна бути взірцем для наслідування у підлеглих та оточуючих. Суспільство втратило довіру до влади в цілому, міжнародна спільнота з пересторогою ставиться до держави, де закон не має ніякої сили впливу, – це і є та тяжкість, яку тягне за собою спричинена шкода при перевищенні влади або службових повноважень.

Характер і ступінь суспільної небезпеки вчиненого діяння зумовлюється також формою вини. При цьому кримінологічними підставами умислу та необережності є різні ступені усвідомлення особою небезпечності діяння, передбачення настання шкідливих наслідків та вольової спрямованості на досягнення суспільно небезпечного результату (ступеня вини). Такий злочин, як перевищення влади або службових повноважень вчинюється тільки умисно. З вище викладеного слідує, що такий злочин, як перевищення влади або службових повноважень має високий ступінь суспільної небезпеки, і без наявності в Кримінальному кодексі України норм, які б трактували відповідальність за його скоєння, в Україні неможливо побудувати демократичної, соціальної, правової держави (ст.1 Конституції України), не забезпечити дотримання вимог закріплених в ч.2 ст.19 Конституції.

3. Видовим об'єктом перевищення повноважень є суспільні відносини, що забезпечують нормальну діяльність недержавного апарату (юридичних осіб приватного права).

Безпосереднім об'єктом перевищення повноважень є правильна діяльність окремої організації, установи, підприємства приватної форми власності, зміст якої визначається законодавством України, а також авторитет підприємств, установ та організацій.

Об'єктивна сторона перевищення повноважень - це дії службової особи юридичної особи приватного права, яка не має владних функцій і виходить під час виконання своїх адміністративно - господарських чи організаційно - розпорядчих функцій за межі своїх повноважень, або дії службової особи юридичної особи приватного права, яка має владні повноваження, але у конкретному випадку перевищує не їх, а інші свої повноваження, або перевищує свої владні повноваження стосовно осіб, які не входять до числа підлеглих.

Обов'язковими ознаками об'єктивної сторони перевищення повноважень службовими особами юридичних осіб приватного права є настання суспільно - небезпечних наслідків у вигляді істотної шкоди охоронюваним законом правам та інтересам окремих громадян, юридичних осіб, інтересам суспільства чи держави, кваліфікуючою ознакою є настання тяжких наслідків.

Суб'єктом перевищення влади або службових повноважень може бути лише службова особа юридичної особи приватного права. Якщо злочини, передбачені відповідними статтями Особливої частини КК (зокрема, ст. ст. 371, 372, 373, 424), представляють спеціальні види перевищення влади або службових повноважень, відповідальність за них можуть нести лише точно вказані у цих випадках службові особи (спеціальні суб'єкти). Кваліфікація дій виконавців і співучасників зазначених злочинів ще й за ст. 365 можлива лише за наявності реальної сукупності діянь.

З суб'єктивної сторони розглядуваний злочин характеризується умисною формою вини. Ставлення ж суб'єкта до наслідків може бути як умисним, так і необережним. Службова особа за будь-якої форми перевищення влади чи службових повноважень усвідомлює, що дії, які вона вчинює, виходять за межі наданих їй законом владних чи інших службових повноважень, і бажає їх вчинити. При цьому винна особа передбачає настання істотної шкоди або настання тяжких наслідків і бажає

(прямий умисел) чи свідомо допускає (непрямий умисел) їх настання або передбачає лише можливість настання зазначених наслідків і легковажно розраховує на їх відведення або не передбачає можливості їх настання, хоч повинна була і могла їх передбачити (відповідно, злочинна самовпевненість і недбалість стосовно наслідків і змішана форма вини загалом стосовно перевищення влади або службових повноважень).

4. Кримінально-правова оцінка матеріалів оперативно розшукової діяльності — це оцінка їх з точки зору кримінального права, що полягає у визначенні ступеню відповідності (невідповідності) ознак певного діяння (даних про злочини які отримані в ході оперативно-розшукової діяльності й зафіксовані в матеріалах операвтино-розшукової діяльності), кримінально правовій нормі, що встановлює ознаки конкретного складу злочину тобто проведення процесу порівняння ознак зазначеного діяння з відповідними ознаками що викладені в кримінальному законі.

Критерії кримінально-правової оцінки матеріалів операвтино-розшукової діяльності за ознаками перевищення повноважень визначаються через критерії оцінки оперативної інформації.

У теорії операвтино-розшукової діяльності до оперативно-розшукової інформації традиційно висувають ряд критеріїв: вірогідність, повнота, своєчасність, безперервність (систематичність) надходження, систематизованість, комплексність, адекватність рівня надходження інформації компетенції оперативних працівників, які приймають рішення, оптимальність, точність, лаконічність при максимальному смислового навантаженні, логічність викладення, цінність (корисність).

5. Оперативно-розшукова інформація є різновидом інформації соціальної і має певну специфіку. Оперативно-розшукову інформацію від іншої соціальної інформації відрізняє мета одержання (боротьба зі злочинністю), методи отримання та мета використання, які забезпечують конспірацію, надійне зашифрування джерел, можливість перевірки

повідомлень та їх застосування тільки зацікавленими оперативними та слідчими апаратами.

б. Виділяють наступні вимоги до оперативно-розшукової інформації, що містить ознаки складу злочину перевищення повноважень:

- вірогідність оперативно-розшукової інформації - істинність інформації, її відповідність об'єктивній дійсності оперативно-розшукової інформації, що містить ознаки складу злочину перевищення повноважень:

- повнота оперативно-розшукової інформації - наявність у ній всебічних відомостей;

- оптимальність оперативно-розшукової інформації - сукупність найбільш сприятливих умов її отримання;

- точність оперативно-розшукової інформації є показником ступеня її деталізації, наближення до оригіналу;

- лаконічність оперативно-розшукової інформації полягає у відсутності у ній зайвих відомостей, які не стосуються справи і в умовах неочевидності можуть бути помилково сприйняті оперативним співробітником як корисні;

- своєчасність оперативно-розшукової інформації, передбачає надходження інформації у момент, коли її можна ефективно оцінити та на її основі можна прийняти і реалізувати актуальне оперативно-тактичне рішення;

- безперервність надходження оперативно-розшукової інформації що є змістом матеріалів оперативно-розшукової діяльності є її інтегральною властивістю, оскільки характеризує не окреме повідомлення, а динамічну сукупність (потік) повідомлень;

- комплексність, систематизованість оперативно-розшукової інформації - система відомостей, отриманих з різних джерел і логічно пов'язаних;

- логічність викладення означає послідовність, доказовість, переконливість, а також однозначність інформації;

- послідовність викладення виходить за межі формальної логіки і передбачає (окрім дотримання законів логіки) поступове просування до накресленої мети;

- доказовість і переконливість оперативно-розшукової інформації про деякі ознаки перевищення повноважень залежить від послідовності її викладення, вони є вимогами певною мірою суб'єктивними, оскільки залежать від соціально-психологічних властивостей оперативного співробітника і джерела інформації (уміння переконувати, рівня інтелекту, життєвого і професійного досвіду, вольових якостей, емоційності тощо);

- цінність (корисність) оперативно-розшукової інформації означає приріст імовірності досягнення мети до і після отримання цієї інформації;

- якість оперативно-розшукової інформації - сукупність її властивостей, які обумовлюють придатність цієї інформації усувати невизначеність в уявленні суб'єкта оперативно-розшукового пізнання про фактичні обставини.

Висуваючи вимогу адекватності рівня надходження оперативно-розшукової інформації компетенції оперативних працівників, які приймають рішення, її можна розуміти по-різному:

- як централізацію інформації з метою створення банків даних загального користування;

- як багаторівневе обмеження доступу до оперативно-розшукової інформації, виходячи з критерію компетенції названих працівників;

- як доступ оперативних співробітників до всієї необхідної інформації відповідно до їх компетенції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беляев Н.А. Уголовно правовая политика и пути её реализации. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1986. – 175 с.
2. Борзенков Г.Н., Комиссаров В.С., Крылова Н.Е. Курс уголовного права: Общая часть. Т. 1:Учение о преступлении. Учебник для вузов. / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой и И.И. Тяжковой. – М.: Изд-во ЗЕРКАЛО, 1999. – 592 с.
3. Відповідальність за злочини у сфері службової діяльності. Питання кваліфікації злочинів передбачених розділом XVII Кримінального кодексу України. Навч. Посіб. / Бантишев О.Ф., Рибачук В.І. – К.: Концерн «Видавничий дім» «Ін Юре», 2003. – 116 с.
4. Воробьев Г. Г. Документ: информационный анализ. — М., 1973. — 255 с.
5. Глистин В.К. Проблема уголовно-правовой охраны общественных отношений (объект и квалификация преступлений). Л., 1979. – 126 с.
6. Голос України. – 16 листопада 2005 р. – 22 с.
7. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року – Режим доступу - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
8. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року – Режим доступу - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>
9. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 року – Режим доступу - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>
10. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року – Режим доступу - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
11. Про службу в органах місцевого самоврядування від 19 червня 2003 року – Режим доступу - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#Text>

12. Карпушин М.П., Курляндский В.И. Уголовная ответственность и состав преступления. – М.:Юрид. лит., 1974. – 232 с.
13. Коржанський М. Н. Кваліфікація злочинів – К: Юрінком Інтер, 1998. – 416 с.
14. Кримінальний кодекс України. Науково - практичний коментар/ Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та інш.; за заг. ред.. В.В. Сташиса, В.Я. Тація – Вид. третє, переробл. та доповн. – Х.: ПОВ «Одисей» 2006 .- 1184 с.
15. Кримінальна відповідальність за посадові злочини/ В.А. Клименко, М.І. Мельник, М. І. Хавронюк. Коментар до Закону України « Про боротьбу з корупцією»/ М.І. Мельник, Г.О. Омельченко, М.І. Хавронюк. – К. : «Бліц – інформ», 1996 – 512 с. – (Б-ка права). – рос
16. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін. ; За ред. проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В. Я. Пауля . - 2-е вид. переробл. і доповн. – К.: Юрінком Інтер, 2005 – 480 с.
17. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник (Ю.В. Александров, В.І. Антипов, М.В. Володько та інш.) Вид. 3-тє, переробл. та доповн. / За ред. М.І. Мельника, В.А. Клименко. – К.: Юридична думка, 2004 .- 352 с.
18. Кудрявцев В.Н. Объективная сторона преступления. – М. Госюриздат., 1960. – 244 с.
19. Кудрявцев В.Н. О соотношении объекта и предмета преступного посягательства // Советское государство и право. – 1951.– № 8. – 60 с.
20. Мальцев В.В. Принципы уголовного законодательства и общественно опасное поведение //Гос-во и право. – 1997. – №2. – 102 с.
21. Міжнародні правові акти та законодавство окремих країн про корупцію/ Упоряд. : М.І. Камлик та інші. – К.: Школяр, 1999. – 480 с.

22. Мишин Г. Необходим закон о борьбе с коррупцией в высших эшелонах власти // Уголовное право. – № 2. – 2002. – 137 с.
23. Навроцький В.О. Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації. – К.: Аіка, 1999. – 418 с.
24. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України 4-те вид., Н 34 преробл. та доповн./ Відп. ред. С.С. Яценко.- К. : А.С.К., 2006. – 848 с. – (нормат. док. та комент.)
25. Овчинский С.С. Оперативно-розыскная информация. Проблемы теории и практики. – М., 1976. – 192 с.
26. Пинаев А.А. Курс лекций по общей части уголовного права/ Кн. 1. «О преступлении». – Х.: Юрид. Харьков, 2001. – 290 с.
27. Підготовка та підвищення кваліфікації оперуповноважених та слідчих щодо методик виявлення, розкриття і розслідування кримінальних справ про злочини з ознаками корупції : матер. Наук. – метод. Семін., 10 грудня 2009р., м. Київ – К.: Наук. – вид. відділ НА СБ України, 2009. – 124 с.
28. Погорецький М.П. Функціональне призначення матеріалів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: Монографія. – Х.: Арсіс ЛТД, 2007. – 576 с.
29. Постанова Верховної Ради України «Про невідкладні заходи щодо боротьби з організованою злочинністю і корупцією» від 7 травня 1993 року № 3207-ХІІ – Режим доступу - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3207-12#Text>
30. Постанова Кабінету Міністрів України № 763 «Про хід виконання законів України, рішень Президента України та Кабінету Міністрів України з питань боротьби з корупцією і злочинністю та звіти керівників центральних органів виконавчої влади щодо виконання Законів України «Про державну службу» та «Про боротьбу з корупцією» від 14 липня 1997 року – Режим доступу - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/763-97-%D0%BF#Text>

31. Розпорядження Президента України № 35/95-рп «Про заходи щодо активізації боротьби з корупцією і організованою злочинністю» від 10 лютого 1995 року – Режим доступу - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/35/95-%D1%80%D0%BF#Text>

32. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2018 р. № 1105-р «Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії комунікацій у сфері запобігання та протидії корупції на 2019 рік» – Режим доступу - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-2018-p#Text>

33. Таганцев Н.С. Русское уголовное право. Лекции. Часть Общая. В 2т. Т.1. – М.: Наука, 1994. – 380 с.

34. Трайнин А.Н. Общее учение о составе преступления. – М.: Госюриздат, 1957. – 364 с.

35. Филимонов В.Д. Криминологические основы уголовного права. – Томск: Изд во Томского ун-та, 1981. – 214 с.

36. Фріс П.Л., Кримінальне право України. Загальна частина. Підручник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Атіка, 2004 – 488 с.

37. Указ Президента України «Питання посилення боротьби з корупцією та іншими злочинами в сфері економіки» від 27 серпня 1994 року № 484/94 – Режим доступу - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/484/94#Text>

38. Указ Президента України «Національна програма боротьби з корупцією» від 10 квітня 1997 № 319/97 – Режим доступу - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/319/97#Text>

39. Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо посилення боротьби з корупцією, іншими протиправними діями в соціально-економічній сфері та забезпечення економного витрачання державних коштів» від 16.11.2000 р. № 1242/2000 – Режим доступу - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1242/2000#Text>

40. Указ Президента України «Про систему заходів щодо усунення причин та умов, які сприяють злочинним проявам і корупції» від 9 лютого 2004 року № 175/2004 – Режим доступу - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/175/2004#Text>

41. Указ Президента України «Про першочергові заходи щодо детінізації економіки та протидії корупції» від 18 листопада 2005 року № 1615/2005 – Режим доступу - http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/U1615_05.html

42. Указ Президента України від 20 січня 2006 року №39 «Про План заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що впливають з її членства в Раді Європи» - Режим доступу - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/24/2011#Text>

43. Указ Президента України від 21 жовтня 2011 року №1001 «Про національну антикорупційну стратегію на 2011-2015 роки» - Режим доступу - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001/2011#Text>

44. Указ Президента України від 1 лютого 2008 року №80 «Про деякі заходи щодо вдосконалення формування та реалізації державної антикорупційної політики» - Режим доступу - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0013525-08#Text>

45. Указ Президента України від 11 квітня 2008 року №328 «Про деякі заходи щодо запобігання корупції в судах та правоохоронних органах» - Режим доступу - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/328/2008#Text>

46. Указ Президента України від 5 травня 2008 року №414 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 21 квітня 2008 року «Про заходи щодо реалізації національної антикорупційної стратегії та інституційного забезпечення цілісної антикорупційної політики» - Режим доступу - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/414/2008#Text>

47. Урядовий кур'єр. – 2005. – 22 с.

48. Цивільний кодекс України: Науково – практичний коментар. Вид. третє, переробл. та доповн. – Х.: ПОВ «Одисей» 2006 .- 1200 с.
49. Цивільне право України. Підручник / Є.О. Харитонов, Н.О. Саніахметова. – К.: Істина, 2005. – 726 с.
50. Шумилов А.Ю., Основы уголовно-правовой оценки сыскной информации: Монография. – М.: Изд-ль Шумилова И.И., 2000. – 140с.

ДОДАТКИ